

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Linda Sjöholm

Heterosexualitet i lagstiftningsprocessen

Studier av offentliga utredningar
under 1900-talet

Examensarbete
20 poäng

Handledare Christian Häthen

Rättshistoria

Vårtermin 2007

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	2
1 INLEDNING	3
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Teoretisk utgångspunkt	5
1.3 Material	9
1.4 Metod och begrepp	12
2 HISTORISKT PERSPEKTIV	16
2.1 Sveriges politiska historia	16
2.2 Sveriges socialpolitiska historia	17
2.3 Det svenska heterosexuella äktenskapets historia	19
2.4 Sociala rättviserörelser och mänskliga rättigheters historia i Sverige	21
3 STUDIE I 1940-TAL - STATLIGT UNDERSTÖD OCH HUSMORSIDEAL	24
3.1 Den familjevårdande socialpolitiken (SOU 1946:17)	24
3.1.1 Analys	24
3.2 Betänkande angående familjeliv och hemarbete (SOU 1947:46)	27
3.2.1 Analys	28
4 STUDIE II 1960-TAL - GENOMGÅNG AV ÄKTENSKAPSRÄTTEN	31
4.1 Medecinska äktenskapshinder (SOU 1960:21)	31
4.1.1 Analys	31
4.2 Äktenskapsrätt, Förslag av familjerättskommittén II motiv (SOU 1964:35)	34
4.2.1 Analys	35
5 STUDIE III 1990-TAL - SAMLEVNAD UTANFÖR TRADITIONELLT ÄKTENSKAP, SAMBOSKAP OCH PARTNERSKAP	42

5.1 Parnerskap del A (SOU 1993:98)	42
5.1.1 Analys	42
5.2 Nya samboregler (SOU 1999:104)	47
5.2.1 Analys	47
6 SLUTSATSER	53
7 EFTERSKRIFT- FRAMTID OCH MÖJLIGHETER	57
BILAGA A UTSKICK TILL DE POLITISKA PARTIER SOM SITTER I RIKSDAGEN OCH RESPEKTIVE UNGDOMSFÖRBUND	59
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60
7.1 Offentligt tryck	60
7.2 Litteratur	60

Sammanfattning

En ansats uppbyggd av tre studier att kritiskt granska konstruktioner av heterosexualitet i Svenska statens behandling av institutionen familjen under 1900-talet. Uppsatsen är en rättshistorisk studie som utgår teoretiskt från Tiina Rosenbergs modell kring införlivande i och utestängande ur heterosexualitetsnormen och som metod används textanalys med inspiration från argumentationsanalys. Studierna utgår från material som återfinns i statens offentliga utredningar från 40, 60 och 90-talet gällande äktenskap, familj och institutionell monogami. Heterosexualiteten som konstrueras i förarbetena är föränderlig, kontextbaserad och hierarkisk. Införlivning i och utestängande ur normen för heterosexualitet ger en klart begränsad norm där utestängande visar på normens naturlighet och visar genom exempel vad som är accepterat beteende, och införlivande stärker normen genom tillskrivning av en universalitet och uppställande av krav för ett sådant införlivande.

Nyckelord: heterosexualitet, konstruktivism, rättshistoria, äktenskap, familj, kön, monogami, Tiina Rosenberg, textanalys, Statens offentliga utredningar.

An attempt built on three studies to critically examine the construction of heterosexuality in the Swedish state's treatment of the institution family during the 20th century. The thesis is a legal history study based on Tiina Rosenberg's model for inclusion in and exclusion from the heterosexual norm. Methods used are text analysis inspired by argumentative analysis. The studies are made on material found in the state's public investigations about marriage, family and institutional monogamy from the 40's, 60's and 90's. The heterosexuality constructed in the legislative activities is non-constant, contextual and hierarchical. Inclusion in and exclusion from the heterosexual norm gives a defined limited norm where exclusion shows the norm as natural and states through examples what behaviour is acceptable. Inclusion strengthens the norm by adding universality and setting demands for inclusion.

Key words: heterosexuality, constructivism, legal history, marriage, family, sex, monogamy, Tiina Rosenberg, text analysis, Swedish legislative publications

Förkortningar

SOU

Statens offentliga utredningar

1 Inledning

Stephanie Coontz jämför familjens strukturella och symboliska förändring under 1870 till 1990 med den industriella revolutionen.¹ Äktenskapet gick från en avtalsgrundad och till viss del religiös institution till passionens och lyckans struktur. Den form som förut reglerade arv, egendom och legitimerade reproduktion och sexualitet, har i dag blivit romantik, känslor och en heterosexuell rättighet. Fenomen har flyttats ut från äktenskapet såsom barns arvsrätt, medan andra har inkorporerats såsom homosexuellas rättigheter

Familjens betydelse för individer och samhället är mångbottnad och kontextbaserad. Vad en familj betyder för den som betecknar familjen som plats för vila efter arbetet, är något annat än vad den betyder för den som har hemmet som arbetsplats. Familj betyder olika för individer beroende på inflytande och huruvida man trivs med sin familj. Även det som definieras som familj är flexibelt. Där en person talar om biologi, talar andra om de personer man väljer. För samhället kan definitionen förändras och variera på samma sätt och även hur lagstiftning och institutioner förhåller sig till familjen, såsom en produktion och konsumtionsenhet som skall underhållas och underlättas, till en sammanslutning av individer med en registrering som grund för särreglering gällande exempelvis avveckling av ekonomiskt samarbete genom bodelning.

Äktenskap, familj och institutionell monogami har även en nära koppling till sexuellt beteende. Värdering och definition av sexuella handlingar varierar när de utförs inom alternativt utanför familjens ram. För många är även familj och äktenskap målet med de sexuella handlingar som sker utanför densamma. De är inte en fristående handling utan en del av en process, där de sexuella praktikerna är en del av forandet av en relation som leder till äktenskap.

Äktenskap är på många sätt det vi kallar en hegemon norm, en norm som rationaliserar och legitimerar en hierarki av värderingar, i detta fall gällande sexuella handlingar. Där äktenskapet är ett ideal, spelar lagstiftning och värderingar runt sexuella handlingar inom och utom dess gränser en viktig roll vid konstruerandet av sexuella handlingar.

Sexuellitet konstrueras kontinuerligt av processer runt oss. Vad som är ”sexigt”, ”syndigt” och ” normalt” begränsas av oss själva utifrån hur vi behandlar det, och det förändras kontinuerligt. Före 1734 års lag angavs giftålder för kvinnor till 12 år², och där vi nu praktiserar seriell monogami var förut normen inte minst för kvinnor ett livslångt förhållande.

Heterosexualitet har på senare tid vunnit forskares intresse och studier av heterosexuella utmärks nu som just studier av en grupp, och har kompletterats med studier av heterosexualitet.³ Konstruktion och dekonstruktion av en praktik som länge uppfattats som norm och naturlig,

---

¹ Coontz, s 308.

² Hafström, s 16.

³ Se exempelvis Judit Butler, Michael Foucault, Stevie Jackson, Pia Lasker, Lissa Nordin.

har lett till ett ifrågasättande av just denna naturlighet och ansatser till kartläggning av fenomenet.

1.1 Syfte och frågeställning

Staten styr heterosexualiteten genom utformning av dessa förutsättningar genom lagstiftning för samlevnad, sexualundervisning, opinionsbildning, försäkringskassans behandling av familjer m.m. I styrningen påverkas den av andra institutioner och den konkurrerar med dessa andra vid styrningen. I Statens offentliga utredning Betänkande angående familjeliv och hemarbete (SOU 1947:46) anger kommittén direkt att en del av deras arbete är att motverka skadligt inflytande från bland annat tidningar. Det som gör staten speciell i sin styrning är den demokratiska aspekten. Vi som medborgare styr staten, delvis till att styra oss själva. Avsaknad av styrning från staten leder inte till tomrum utan till att andra odemokratiska institutioner, exempelvis massmedia, får mindre konkurrens vid säljandet av sin bild av heterosexualitet. Om vi inte är nöjda med den konstruktion av heterosexualitet som skapas vid lagstiftning kan vi genom att stiga utanför den, genom att aktivt forma en alternativ sexualitet, välja en annan konstruktion. Dock måste den alternativa alltid förhålla sig till den heterosexualitet som är hegemon, t.ex. genom avståndstagande, värderingar, formulerandet av kritik eller i studiens fall, genom att denna konstruktion formar lagstiftningen vi måste följa.

År 2005 tillsattes en utredning angående äktenskapets framtida utveckling. Utredningen resulterade i en rekommendation att avskaffa partnerskapet för ett könsneutralt äktenskap och en debatt förs i massmedia om förslaget. I debatten hänvisas ofta till institutionens historia på ett okritiskt sätt, där existensen av äktenskapet legitimerar dess framtid. I ljuset av denna debatt skrevs denna studie om heterosexualitetens historia under 1900-talet inom institutionell monogami.

Syftet med uppsatsen är att kritiskt granska de aspekter av motiveringar till lagstiftning som färgas av heteronormen genom att visa på hur denna konstrueras genom värderingar och tolkningar. Heterosexualitet kristalliseras genom exkluderingar och inkludering, exkludering både inom gruppen, där misstänkt heterosexualitet, handlingar som sker inom ramen för heterosexualitet men inte ingår i normen, exkluderas från normen, och genom gränsdragningar till andra grupper. Inkludering villkorar inträdet i normen, med en stark normering av dessa villkor till följd, och genom inkludering visas normens allmängiltighet vilket ger en aspekt av universalitet. Idéen om heterosexualitet som norm upprätthålls även genom konstruktioner av två kön, en uppdelning som i dag ifrågasätts med postmodernism, poststrukturalism och queerteori.

Uppsatsens ansats är att utläsa vad förarbetena som ingår i studien, definierar som eftersträvansvärd sexualitet, och då särskilt heterosexuell sådan, utifrån exkludering och inkorporering av grupper, uppfattningar av behov, beskrivningar av kön och heterosexualitet och de kortsiktiga och långsiktiga mål som formuleras.

Frågeställning

Hur har heterosexuallitet konstruerats i studien behandlade förarbeten under 1900-talet?

Hur antar utredningar att heterosexuallitet praktiserats? Hur förhåller sig utredningarna till andra grupper än heterosexuella? Hur förhåller sig utredningarna till grupper av heterosexuella som inte uppfyller normen?

1.2 Teoretisk utgångspunkt

Diskussionen om sexualitet och sexuella praktikers ursprung och konstruktion har en lång tradition och har förts i många läger. Uppfattning av heterosexuallitet som konstruerad har en lång historia. Radikalfeminism, som ofta uppfattas som essentialistisk, har i sin kritik av en sexualitet formad för män som ett förtryckande instrument en underförståelse av att sexualitet och sexuella praktiker är formade, snarare än naturliga, och vid aktivisternas uppmaning till aktiv förändring och ifrågasättande av allas sexuella beteende förutsätts att sexuella praktiker är rörliga och innehar en förändringspotential.⁴ Genusstudier har länge problematiserat sexualitet och psykoanalysen konstruktionen av densamma. Freuds diskussion om heterosexuallitet och uppfostran kan ses som ett exempel på hur man bäst uppfostrar barn att bli heterosexuella.⁵ Inom gay and lesbian studies fördes diskussionen i perspektivet av essentialism och konstruktivism gällande ursprunget och formandet av homosexualitet. Essentialism menar kortfattat att det finns en naturligt homosexuell grupp människor. Denna grupp har alltid funnits och alltid kommer att finnas. Konstruktivism antar till synes motsatsen, nämligen att homosexualitet är en socialt skapad grupp som formas av samhället, där en identitet definieras av en sexuell praktik.⁶ Födelsen av heterosexuallitet och homosexualitet som motsats till heterosexuallitet anges av Foucault till 1870-talet och han menade att innan dess var alla sexualitetslösa. Vissa handlingar vara homosexuella i betydelsen av att de var sexuella och riktade mot någon av samma kön, men dessa handlingar och värderingen av dem var fristående från diskussioner om läggning.⁷

På senare år har diskussionen stannat av med poststrukturalismen som menar att ursprung inte är betydelsefullt, enbart reproduktion och formandet av samhällsfenomen. Många teoretiker har hittat medelvägar som inkluderar båda synsätten, såsom Jeffrey Weeks som menar att homosexualitet är konstruktivistisk i meningen att den är historiskt utformad och föränderlig men även essentialistisk i meningen att den är nödvändig och oundviklig.⁸

Queerteori anger ett tredje synsätt, att all sexualitet är konstruerad, men att även kön är det. Idéen om att det finns heterosexuella och

---

⁴ Richardson, s 54.

⁵ Connell 2003a, s 22.

⁶ Andreasson, s 8.

⁷ Rosenberg, s 23-24.

⁸ Ibid, s 26.

homosexuella är baserad på att det finns kön. Queerteori menar att sexualiteten och hur denna riktas, exempelvis till heterosexualitet, är ett kulturellt fenomen som är inlärt och att varken kön eller sexualitet är förståliga utan att sammankopplas.⁹

Gayle Rubin förespråkade en modell som kan användas som en karta över sexuella handlingar men även som en ansats till att dekonstruera heterosexualitet. Hon diskuterade sexuella handlingars värderingar utifrån vad hon kallade bra och dåliga sexuella handlingar. Rubins utgångspunkt är att sexualiteten i vårt samhälle dels ses som en naturkraft dels som något skamligt. Det faktum att sex är en naturkraft leder till att den inte kan diskuteras, rationaliseras och att sex i alla scenarier blir ett "särfall" något som inte kan behandlas som allt annat. När det även är något skamligt kräver det en ursäkt för att kunna godkännas. Rubin nämner reproduktion och romantisk monogami som exempel på ursäkter som har haft stor genomslagskraft.¹⁰ När Rubin kartlägger uppdelningen av ursäkter i bra och dåliga, listas bra och dåliga egenskaper hos heterosexuella praktiker. En heterosexuell handling som är monogam är bättre än en heterosexuell handling som är polygam.

Judit Butlers dekonstruktion stannar inte vid heterosexualitet utan inkluderar även kön. Grunden för konstruktion av kön och heterosexualitet är enligt Butler den heterosexuella matrisen vilken anger hur kön ger genus som i sin tur ger begär.¹¹ Butler kritiserar genusforskning och feminism för att enbart diskutera genus, när könsrollerna hade sin grund i en uppdelning av kön. Butler menar att förståelse av kön kräver detsamma angående sexualitet och att kön skapas kontinuerligt genom handlingar, inte av kroppar eller natur.¹²

Heterosexualitet som ett inlärt beteende har många nyanser. Ett centralt tema är hur den är uppbyggd och hur ett önskvärt sexuellt beteende inte stannar vid heterosexualitet, utan även kräver andra egenskaper såsom monogama förhållande som mål, om än ett avlägset sådant. Förälskelsen är ett fenomen som är noggrant bevakat inom regler för hur man träffas, där dåliga exempel är pubben eller via kontaktannonser. Nordin uttrycker hur regelverket för heterosexualitet i hennes studie medför att de män som hon intervjuar är på ""fel ställe, har "fel" maskulinitet, "fel" ålder, "fel" utseende och "fel" klass..."och inte kan älska "rätt".¹³

Mänskliga rättigheter och jämlikhetssträvan uppställer förutsättningar för sexuella praktiker. Mänskliga rättigheter enligt Marchalls modell, är uppdelade i tre grupper, legala rättigheter, politiska rättigheter och sociala

---

⁹ Andreasson, s 9.

¹⁰ Rubin, s 9, 11.

¹¹ En grundföresats är att kön i sig är ett socialt fenomen där vi delar in kroppar i kvinnligt och manligt, där det bara finns olika kroppar. Denna uppdelning som man baserar på hur kroppen ser ut på ett specifikt ställe, låter vi sedan förstärkas genom könsroller där vi skapar skillnader. Denna uppdelning är lika osann som att dela upp människor efter vilka som är långa eller korta eller huruvida man är höger eller vänsterhänt, även om man kan erkänna att den var en ganska trolig uppdelning utifrån reproduktion. Det viktiga är att uppdelningen inte är nödvändig. Denna diskussion faller dock utanför uppsatsens ramar och för vidare läsning rekommenderas Butler, Edenheim, Kulick, Rosenberg, m.fl.

¹² Rosenberg, s 70.

¹³ Nordin, s 75.

rättigheter. Modellen är kritiserad som politisk, sexistisk och utan problematisering av rättigheterna eller deras natur.¹⁴ Brown anger hur diskussioner om rättigheter bör innehålla problematisering av vad en rättighet är och hur den begränsar individer. För att åtnjuta minoritetsrättigheter krävs det att du definierar dig själv som en minoritet vilket i sig minskar friheten. Vid krav på rättigheter och utfärdande av rättigheter utgår man från att det finns en grupp som behöver rättigheten och skapar grupperingar där det förut fanns människor. Ett diskrimineringskydd anger att du är diskriminerad och att du är en minoritetsgrupp, oberoende hur du upplever situationen. Man kan uttrycka dilemmat med att en rättighet som skyddar din status, även formar din status, lagen bestämmer vem och vad du är.^{15 16}

När lagstiftning formuleras, kommer även en aspekt av intersektionalitet till ytan. För att en rättighet skall vara till nytta för någon måste den utnyttjas och i bästa fall vara nödvändig. Rättigheter för kvinnor kan ofta utgå från vad heterosexuella, vita, medelklasskvinnor behöver som rättigheter medan andra gruppers behov får stå tillbaka. Ett exempel från svensk debatt är kraven på fler kvinnor i styrelser till bolag. Detta krav gäller enbart kvinnor som har möjlighet till arbetet, och inte kvinnor med låg utbildning. Att rättigheterna modelleras efter en grupp inom gruppen som skall åtnjuta skyddet leder till en likriktning av gruppen, ett problem som rättigheter i många fall vill motverka. Här har heteronormativiteten även ett stort spelrum där kvinnors rättighet och kvinnans kamp till frigörelse ofta utgår från heterosexuella kvinnor och deras kamp om obetalt hushållsarbete och makt i heterosexuella förhållanden.

Misstänkt heterosexualitet, sådan som inte passar in i heteronormen, behandlas som avvikande medan grupper utanför heterosexuella uppmuntras att leva upp till heteronormen i så hög utsträckning som möjligt. Exemplet monogami har fått en fruktansvärd aspekt angående hiv och Aids gällande dess konsekvenser vid avsaknad av en problematisering. Monogami är en hegemon norm som angår ”slampiga” heterosexuella, ibland stämplade som horor eller som provocerande gällande våldtäkter, och monogama homosexuella, som accepteras i det juridiska finrummet, äktenskapslagstiftning.

Tiina Rosenberg diskuterar hur olika sexuella handlingar kan flytta sig i värdeskalen och vad som fortsätter vara konstant. Rosenberg använder två begrepp för att förklara hur bilden av naturlighet upprätthålls för vissa sexuella handlingar och hur tolkningsföreträdet bibehålls för de handlingar

---

¹⁴ Richardson, s 71-72.

¹⁵ Brown, s 41.

¹⁶ Det finns även en annan aspekt av mänskliga rättigheter vilket är en kritik av deras effektivitet och vem de riktas mot. Kritiken består kortfattat av att friheter är de starkas friheter och att friheter i sig inte kan bryta strukturer av förtryck. Det bottnar i hur man oftast använder rättigheter, dvs. hur de reglerar förhållande mellan människor och staten och inte skyddar människor från andra människor eller från uppfattningar av naturlighet som i sig är förtryckande. Det kvittar huruvida det är en mänsklig rättighet att praktisera homosexuella handlingar om du måste leva i skräck för att bli utsatt för hatbrott eller blir utfrysad av din familj. För att hjälpas av en rättighet krävs det att du är i en position som tillåter dig att utnyttja den, en rättighet till bostad kräver pengar att finansiera en bostad. Brown, s 41.

som är placerade högst i hierarkin. Uteslutande och införlivande är de olika processer där ett perspektiv med tolkningsföreträde möter ett annat.¹⁷

Uteslutande fungerar som en uppdelning i vi och dom, och där naturligheten i det perspektiv som har tolkningsföreträdet ger avvikarna ett tvång att förklara sig, exempelvis hur man fokuserar på varför människor blir homosexuella och inte varför de blir heterosexuella. Uteslutande är en stark reaktion på ett normbrott och ger tydliga regler för accepterat beteende inom normen. Iris Marion Young beskriver problem med införlivning där gruppen för inkludering försöker passa in genom att uppfylla krav men ändå stämplas som avvikande (svart, homosexuell) och där avståndstagandet gentemot en oaccepterad identitet bemöts med en påminnelse av den.¹⁸

Införlivande i normen är ett sätt att erkänna utan att synliggöra. Det är att öppna samhället för ”avvikande grupp” men att regler och mål inte förändras efter gruppen utan presenteras som objektivt goda, universella, då de är anpassade efter normen. Dessa mål och regler uppfattas som naturliga då den norm de modelleras efter uppfattas som naturlig och för ett införlivande ställs krav på eftersträvande av normens normer. För homosexuellas införlivande i normen ställs krav på heteronormativt beteende såsom stabila parförhållanden.¹⁹

Queerteori kan anses behandla moral och perspektiv i samhället. Det är en diskussion om normer och normativitet som till stor del är kritisk mot både positivism, perspektivet att det går att finna objektiva resultat i forskning, och mot avsaknaden av reflektion vid undersökningar. Vad queer i många praktiska moment anger är rättviseperspektiv såväl som ett liberalt frihetstänkande för individen. Alla aspekter och yttringar av sexualitet såsom heterosexualitet och homosexualitet är konstgjorda etiketter vi väljer att fästa på sexuella praktiker som är, även om de inte är lika, lika värdefulla.

Införlivning och uteslutande ur normen så som Rosenberg diskuterar och använder dem, är trubbiga instrument, och förenklingar. Dock är begreppen användbara för att se allmänna tendenser och de är som Rosenberg beskriver dem, bärande principer.

Studiens utgångsläge är detsamma som Butler, Rosenberg med fler använder, sexualiteten som konstruerat fenomen och som kulturellt skapad. Uppsatsen kommer att utgå från alla sexuella praktikers lika värde och (o)naturlighet. Detta utgångsläge leder till en analys av hur heterosexualitet konstrueras gällande normen äktenskap genom beskrivningar av den heterosexualitet som utredningen utgår från i sin analys, vilka grupper som exkluderas ur den heterosexuella normen, även heterosexuella, och motiveringar till inkludering av andra grupper än heterosexuella i normen

---

¹⁷ Rosenberg, s 102-103.

¹⁸ Young, s 105.

¹⁹ Rosenberg, s 102-103.

1.3 Material

Statens offentliga utredningar är en del av beslutsprocessen i svensk demokrati och är ur ett internationellt perspektiv tämligen unikt. Utredningarna är enligt Andersson, m.fl. dels förberedande, dels förhandlande och har utvecklats till en kompromissmodell där fokus ligger på resultat. Ideologin tonas ner och utredningarna är pragmatiska vilket leder till konsensus.²⁰ Utredningarna har även en akademisk tradition med expertutlåtande som grund för förhandlingarna.

Som material använder studien åtta offentliga utredningar. De publikationer som används är SOU 1946:17 *Den familjevårdande socialpolitiken*, SOU 1947:46 *Betänkande angående Familjeliv och hemarbete*, SOU 1960:21 *Medicinska äktenskapshinder*, SOU 1964:35 *Äktenskapsrätt*, där jag enbart inkluderat den del som behandlar äktenskapsrätt, SOU 1993:98 *Partnerskap del A* och SOU 1999:104 *Nya samboregler*. Tidsperioden som behandlas är vår närmaste historia och en historia som har stor inverkan på vardagslivet. Lagstiftning gällande familj, äktenskap och institutionell monogami har formats genom en vidareutveckling av tidigare traditioner, lagstiftning och ideologiarv. SOU:erna från tre olika decennier, 40-talet, 60-talet och 90-talet är utvalda dels för att dessa tre årtionden ligger utspridda under de senaste 100 åren och bör ge en illustration över den allmänna utvecklingen under denna tid, dels för att materialet i dessa utredningar reglerar olika grupper inom samma tidsperiod.

Materialet behandlar äktenskapet, familjen och institutionell monogami ur olika synvinklar vilket bör ge en bild av hur heterosexualitet formas i förarbeten och hur förarbeten behandlar målgruppen för lagstiftningsreformen och de grupper som av olika anledningar inte är en del av normen. I 1940-talets utredningar behandlas två grupper inom den heterosexuella familjen, uppdelade av respektive ekonomiska situation. *Den familjevårdande socialpolitiken* centreras runt familjer i arbetar- och underklassen, medan *Familjeliv och hemarbete* diskuterar till större delen medelklassens familj.

På 1960-talet pågår i utredningarna ett moderniseringsprojekt, där gamla regler utreds gällande deras resultat och till viss del gällande deras ideologiska värde, i diskussioner om stigmatisering av epileptiker, m.m. *Utredningen om medicinska äktenskapshinder* behandlar en grupp heterosexuella som utestängs från äktenskapet medan *Äktenskapsrätt* behandlar en reform gällande äktenskapet med utgångspunkt i inkluderade heterosexuella gruppers behov.

Angående 90-talet kan detta i nuläget ses som kulmen av en reformation av lagstiftning gällande monogami och förhållande. Man har under 70- och 80-tal börjat öppna för lagstiftning en ny typ av förhållande än det heterosexuella äktenskapet, nämligen samboskap, både heterosexuellt baserat sådant och homosexuellas samboskap. Under 90-talet utvärderades och moderniserades denna lagstiftning och en ny typ av äktenskapsliknande lagstiftat förhållande lanserades, partnerskap.

---

²⁰ Andersson, Mellbourn och Skogö, s 53.

Materialet är valt utifrån hur utredningarna används som underlag till lagtexten och som hjälp vid tolkning av lagtext. Lagstiftning innebär för- och nackdelar för olika grupper och även om inte staten ensam formar våra liv, spelar den en inte obetydlig roll, speciellt gällande skapande av institutioner såsom äktenskapet och genom uppställande av regler för ingående i och utgående ur institutet.

Problem med urval av material kan anges dels när det gäller huruvida det är motiverat att i samma undersökning diskutera SOU:er från så skilda årtionden då SOU:er i form och funktion har förändrats mycket under denna tidsperiod. Under den första halvan av 1900-talet präglades utredningsarbetet av stabilitet gällande struktur. Detta förändrades under 1960 och 70-talet då man ändrade arbets sättet och rekryteringen för ledamöter. Man började under utredningens gång kommunicera med grupper utanför genom remissbehandling och genom allmän debatt. Andersson m.fl. anger debattklimatet på universitetet under 60-talet som en trolig grund för förändringen.²¹ Andersson, m.fl. beskriver hur parlamentariker och intressegrupper under 80-talet har dragit sig tillbaka från arbetet och hur utredningarna blir mer interna. Experterna stiger fram och allmänna intressen träder tillbaka.²²

Styrningen av utredningarna har även ökat gradvis. Det finns olika förklaringar till denna förändring, partisympatier hos kanslipersonal eller massmedias inflytande, där media presenterar utredningarnas resultat som paketerade lösningar vilket leder till press på politiker att genomföra utredningens förslag, oberoende av ideologi i utredningarna eller omöjliga krav i utredningarna.²³ Förhållningssättet i utredningarna i studien gentemot sitt material förändras under denna tid, från 40-talets utredning av de berörda gruppernas behov och förslagsläggande som motsvarar detta behov, via 60-talets moderniserande projekt där man utgår från problem med den existerande lagstiftningen och jämför den med praktik och forskning, till 90-talets ideologiska satsningar med politiska förslag som utreds gällande problem med införandet av desamma.

Jag anser dock att problemet är marginellt då uppsatsen inte utreder lagstiftning eller hur SOU:erna inverkat på lagstiftning utan snarare diskuterar hur sexualitet konstrueras inom en viss typ av offentligt tryck, oberoende av hur kommissioner eller riksdag behandlat trycket.

Det demokratiska systemet upprätthålls, skapas och utgår från människor, aktörer som lever i samhället. Dessa människor har ett värderingssystem som grundas i sociala normer och de sociala normerna begränsar även den politiska diskussionen genom uppdelningen i naturligt - onaturligt, gott - ont och tillhandahåller ”objektiva” sanningar. Samhällets normer, som skapas av olika former av input, påverkas även av lagstiftning. Att lagstiftning kan påverka normer i samhället är inte okontroversiell och meningarna i frågan är delade. Att förklaringarna går isär behöver dock inte betyda att de är oförenliga. En utgångspunkt att lagstiftning inte kan påverka normer i samhället behöver inte leda till underkännande av lagstiftning som ämnar just det, bara ett kritiskt förhållningssätt till det förväntade resultatet.

---

²¹ Ibid, s 62.

²² Ibid, s 54.

²³ Ibid, s 63.

Jag anser att lagstiftning påverkar normer, även om de inte ensamt dikterar dem. Normer är ett resultat av en kakofoni av input, men statens normer är en ton bland andra ljud. Det är även de enda normer som vi kan påverka genom demokrati.

Lagstiftning går även under namnet normer, ett begrepp som i studien definierar samhällets normer. Att statens regler kallas normer likväl som samhällets, kan tjäna som grunden för en diskussion om skillnader och samspel. Statens regler definieras av Hellner som de regler som ingår i ett till statens anknutet system.²⁴ Staten har monopol på lagstiftning och efterlevnad kontrolleras av verkställighetsorgan med våldsmonopol, såsom polis och domstol.

Samhällets regler upprätthålls och skapas annorlunda, och utanför det demokratiska systemet. Samhällets normer skapas i relationer mellan olika aktörer och upprätthållandet kan ta sig olika former, många alvarliga, såsom utfrysning och avvikelser från statens våldsmonopol genom exempelvis hatbrott. Normer är sociala regler som reglerar perspektiv, vad som anses vara "objektivt" gott och naturlighet. Perspektivet som regleras är vad som argumentationer kan grundas på, vad som är tänkbart och vad som är "omöjligt". Att normen uppfattas som objektivt god är en applicering av att vad som är bra för normen, är bra för alla, och att normens vinster har ett egenvärde. Naturligheten som appliceras medför en omöjlighet för avvikaren och osynliggör normerna tills ett brott mot dem sker.²⁵

Värderingar av handlingar är inte dualistisk i meningen att de antingen är tillåtna eller otillåtna. Värderingsskalor återfinns inom både samhällets regler och statens. Lagstiftning kan gällande en handling, förbjuda den, tolerera den genom att inte beröra den, acceptera en handling genom en reglering gällande dess utförande eller påbjuda den vilket kan ske explicit eller genom belöningsystem. Samhällets normer har en värderingsskala som är mindre trubbigt och med fler lager. Handlingar kan vara omöjliga, onaturliga, förkastliga, opassande, menlösa, tolererade, accepterade, uppmuntrade, påbjudna, naturliga, etc.

En förenklad jämförelse kan beteckna skillnaderna mellan de olika normsystemen gällande bestraffning där statens system upprätthålls med rättssäkerhet och skuld upprätthålls samhällets med sociala straff och skam. Lagstiftning sker genom ett demokratiskt system, medan skapandet av sociala normer kan uppfattas som slumpmässiga, ibland motsägelsefulla.

Normernas synliggörande vid avvikelse betecknas som normativitet, vilket symboliserar det straff som inkluderas i normer. Normativitet är tvång att följa normer och sambandet mellan avvikare från normen, skam och onaturlighet. Normativiteten innebär även ett tolkningsföreträde, där alla antas inneha de kategorier som utgör normen om det inte uttryckligen visas att de avviker och leder till att man utgår från normer vid handlingar.²⁶ Uppdelningen är dock inte stationär och de två systemen är inte självständiga från varandra.

De utredningar i studien som publicerats under 40-talet är en del av uppbyggnaden av folkhemmet med en strukturering av det sociala

---

²⁴ Hellner, s 19.

²⁵ Rosenberg, s 101.

²⁶ Ibid, s 103.

skyddsnetet och en utredning av familjernas situation gällande ekonomi och arbete. 60-talets utredningar är en modernisering av reglerna för institutionell monogami, äktenskap, genom att anpassa reglerna efter samhället, med ett erkännande av äktenskapets historiska arv. *Partnerskapsutredningen* och *Samboutredningen* på 90-talet är centrerade runt jämställdhet och ideologiskt inspirerade av feminism och homorörelsens krav på rättigheter.

1.4 Metod och begrepp

En problematik vid en kritisk studie av heterosexualitet är definition av begrepp. Vad betyder orden kvinna, heterosexuell eller sexualitet? Orden är svåravgränsade och värdeladdade, och det är sällan man tillåter subjekt att själva välja sin kategori. Den som själv vill välja etikett på sitt kön eller sin sexualitet blir även begränsad av orden, vad är bisexualitet i det dualistiska förhållandet mellan homosexualitet och heterosexualitet? Vem skall benämna vem? Skall orden behandla praktiker, biologi eller identitet?

Syftet med studien, att undersöka hur heterosexualitet konstrueras i förarbeten, medför att vad som diskuteras inte är faktiska personer, kön eller sexualitet, utan användningen av dessa begrepp i de olika utredningarna, hur benämningarna ger följder i arbetet genom formuleringen och konstruktionen av heterosexualitet och hur normer appliceras på materialet. I uppsatsen kommer därmed användas förarbetenas definitioner och begrepp med ett kritiskt förhållningssätt mot maktaspekten utifrån användningen.

För översiktligheten skall diskuteras gällande sexualitet enbart heterosexualitet och homosexualitet, såsom exempel på norm och avvikare, dels för att dessa sexuella praktiker är vad som diskuteras i utredningarna och dels för att underlätta för läsare som inte är vana vid att läsa texter som behandlar sex. Uppsatsen ämnar inte på något sätt glömma bort (färg)palletten gällande sexuella handlingar, identiteter, icke-identiteter eller grupper och glömmet inte bi, trans, a, poly m.fl.

Begreppet kön används i studien då den konstruktion som är intressant i materialet inte är den av ett samhällskonstruerat sådant, utan en uppfattning av biologiska kön som naturligt och essentiellt olika. Butler ifrågasatte användningen av genus istället för kön, då genus förutsätter biologiska kön som utgångspunkt. I uppsatsen används istället kön som ett begrepp beskrivande de skillnader som utredningar utgår från och oproblematiserat använder som grund för sina analyser och argumentationer.

Urvalet har begränsats till tre årtionden, 40- 60- och 90-tal. Inom vart och ett av dessa årtionden har jag valt två utredningar. Urvalet är gjort delvis för dessa årtiondens relativa spridning över seklet och delvis då de utredningar som valdes ut komplimenterar varandra inom ett årtionde. 40-talets utredningar kan anges behandla ”medelklass” familjer och ”arbetarfamiljen” medan 60-talets arbete inriktas på ett hinder för äktenskap som har ett historiskt arv och en reformation och modernisering av

äktenskapet. Utredningarna från 90-talet behandlar två aspekter av den ”nya familjen”, samboskap och partnerskap.

Utredningarna presenteras kronologiskt och skall ses som nedslag i den historiska utvecklingen av heterosexuallitetskonstruktion. Studierna är fristående från varandra och tjänar till att undersöka kontextbundenhet gällande faktorn tid och politik och tjänar till en förståelse av att heterosexuallitet är föränderlig. Ansatsen är inte att studera hur förändringar sker utan *att* de sker. Detta leder till en placering av uppsatsen inom det fält där ifrågasättande av sanningar och naturlighet sker genom queert perspektiv på historia.²⁷

Textanalysen i studien är inspirerad av argumentationsanalys vilken är centrerad runt beskrivningar och värderingar. Argumentationsanalys fungerar som en belysning av argument med en indelning i teser och argument, för att sedan utvärdera hur väl argument stödjer tesen.²⁸ I studierna kommer utredningens värderingar, konstruktionen och tolkningar av olika grupper, sexuella handlingar och heterosexuallitet belysas. Läsning av material fokuseras på hur olika uttalanden förutsätter eller uttrycker värderingar, och hur dessa stöds av och formar diskussionen. Uttalanden som berör heterosexuallitet, såsom kön, familj, äktenskap och ekonomiska aspekter lyfts fram och kopplas till teori.

I uppsatsen undersöks hur heterosexuallitet konstrueras genom hur man beskriver god heterosexuallitet och hur villkor för införlivning i normen och argument för införlivning konkretiseras. Heterosexuallitet konstrueras också genom beskrivningar av dålig sådan då dessa beskrivningar anger vad god heterosexuallitet *inte* är. Uttalanden om dålig (hetero)sexuallitet sker genom utestängande och kriterier för utestängandet ger beskrivningar för hur god heterosexuallitet är. Dessa uttalande om vad bra heterosexuellt beteende är och inte är kan ske genom värderande uttalande, hur man antar att heterosexuallitet utövas, genom riskbedömningar som utgår från normen eller genom en uppfattad omöjlighet gällande vissa typer av beteenden.

Ett problem är huruvida dessa årtionden kan anses representativa. Optimalt vore naturligtvis en genomgång av alla förarbeten under 1900-talet och även behandla de publikationer som berör äktenskap, familjen och institutionell monogami utan att det är uttalat, såsom skatterätt, aborträtt, föräldrabalken, osv. Denna studie ämnar till att utreda konstruktioner av heterosexuallitet men begränsningar gällande material ger att kunskapen som erhålls endast berättar vad som sägs och hur konstruktioner sker i det material som har använts. Det uppsatsen visar är specifikt för materialet men ger vad Haraway kallar situerad kunskap.²⁹ Genom att visa på kontexter och måla upp situationer, kan resultat användas utanför den situation där den producerats.

Ett annat, allvarligare problem är hur urvalet formar resultatet och hur urvalet har baserats på mina förutsättningar. När jag anger att jag väljer att analysera nämnda SOU:er har jag valt att analysera ett antal skrifter som har producerats med en viss ideologisk utgångspunkt som jag har varit medveten om vid urvalet av materialet. Jag gör val och tolkar material och

---

²⁷ Ambjörnsson, s 42, 53.

²⁸ Björnsson, s 7.

²⁹ Haraway, s 589.

resultat vid varje steg i processen. För en godtagbar lösning, och i mina ögon den enda lösningen, använder jag reflexibilitet vilket förespråkas av Aull Davis. Denna metod utgår inte från frågan om huruvida det finns sanningar eller inte, utan diskuterar forskarens (eller i mitt fall examensskrivarens), egen påverkan på materialet. Det är ett sätt att beskriva hur resultaten av en undersökning är en process som skapas av materialet och forskaren, och hur forskning är kontextberoende genom att använda forskaren själv som referens. Detta för att acceptera att jag själv påverkar min undersökning i allt från tolkning av material, till val av metod och teori.³⁰

Ett exempel kan vara mitt syfte med denna uppsats. Jag har valt att skriva om heterosexualitet, vilket kan anges avspegla att jag har åsikter och intresse gällande denna fråga och anser att det bör finnas forskning om ämnet. Dessa åsikter är ett resultat av inhämtad information i form av forskning och politiska texter, likväl som ett resultat av personliga erfarenheter och resonemang, och det gör att jag har en annan referensram i min forskning än någon annan.

Val är nästan alltid baserat på en kombination av personliga skäl, disciplinär kultur och externa krafter såsom policy. Man bör alltså börja med att reflexivt diskutera hur forskningen kommer att utformas. Gällande personliga skäl att välja vissa källor och frågeställningar, kan det dock vara svårt att själv urskilja dem till skillnad från forskning beroende av stipendier eller ekonomiskt stöd, där dessa instruments påverkan på valet blir mer tydlig.³¹

Min utgångspunkt och mitt förhållningssätt till materialet utgår från min position som feminist, ett svårdefinierat begrepp som inkluderar antirasism och antihomofobi. Det finns en snedfördelning av makt inom ekonomiska förhållanden, politiska förhållanden, produktionsrelationer och känslomässiga relationer mellan grupperna kvinnor och män,³² vilket jag anser man kan utvidga till maktindelning mellan identifierade heterosexuella och homo, bi, poly, queer osv., och mellan medelklass och arbetarklass, ”svenskar” och invandrare, m.m. Enskilda kvinnor kan erhålla mer makt än enskilda män, på samma sätt som vissa kvinnor är i maktposition gentemot andra kvinnor.

Mitt förhållningssätt är samtidigt queert och jag anser att dessa två positioner är förenliga, vilket inte alla skulle godkänna. För mig beskriver queer hur världen har formats och formas, medan feminism anger ett förhållningssätt till världen och ett riktande av handlingar. Med queer menar jag att kategorin kön är lika artificiell som uppdelning i fattiga och rika, vita och svarta, och att definitionerna homosexuell och heterosexuell är meningslösa utanför en sfär där det finns diskursiva kön. Med det menar jag inte att alla är bisexuella utan att heterosexualitet och homosexualitet är tomma skapade begrepp som inte anger vem jag hyser känslomässig eller sexuell dragning till. I begreppet ingår även en kritik av heteronormen, vilket är en hegemon norm som anger heterosexualitet som naturlig och ger denna tolkningsföreträde.

---

³⁰ Aull Davies, s 5-7.

³¹ Ibid, s 27-31.

³² Connell 2003b, s 78-93.

Jag har som student läst kurser inom juridik och genusteori. Jag har där försökt kombinera mina två discipliner genom att lägga lagtekniska problemställningar på genusteori och genom att kritiskt granska juridik utifrån ett genusperspektiv. Det bör påpekas att den stora delen av min akademiska skolning, metod, teori, mm. har jag erhållit inom genusteoretisk utbildning och formats av densamma.

Gällande min personliga sfär aktualiseras främst att jag praktiserar heterosexualitet och samboende. Detta är ett faktum som jag väljer att problematisera utifrån mina politiska ståndpunkter såsom heteronormativitet och en problematisering av heterosexuella praktiker ur feministiskt perspektiv. Jag inser att mina praktiker begränsar mig i många förståelser av världen men också att det ger mig insikt i andra problematiseringar. Feministisk självkritik kan leda till personligt avståndstagande från och synliggörande av normer såsom monogami, kvinnlighet och manlighet, även om det inte kräver ett praktiskt avsteg från fenomenen och struktur.

2 Historiskt perspektiv

2.1 Sveriges politiska historia

Sverige präglades under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet av en demokratiseringsprocess vilket skulle ändra förutsättningarna för lagstiftning genom en förändring av lagstiftaren. Krav på rösträtt ställdes från socialdemokrater och liberaler, och även inom högern fanns en kritik av begränsningarna i det gällande systemet då man kopplade rösträtten till värnplikten.³³ 1909 kom en rösträttsreform, kallad allmän rösträtt, som gav rösträtt till män med en minimiinkomst och som inte stod under förmyndare.³⁴

Efter sekelskiftet var den politiska debatten gällande försvaret tidvis hetsig och centrerad runt hur statens resurser skulle fördelas. 1913 publicerades en skrift av några unga socialdemokrater, vilken beskrev ett Sverige på väg att bli ett befast fattighus och debatten eskalerade i bondetåget och arbetartåget där det första vände sig till kungen och stödde upprustning.³⁵ Frågan löstes inte före första världskriget bröt ut och nu delades det politiska lägren mellan vilka som stödde Tyskland och vilka som sympatiserade med Ententen. Sverige behöll dock sin neutralitet genom hela världskriget.³⁶

Parlamentarismen vilade nu säkert och i valet 1917 gynnade det nya proportionella systemet tre nya partier, Bondeförbundet, Jordbrukarnas riksförbund och Sveriges socialdemokratiska vänsterparti och de politiska frågorna behandlade inte längre parlamentarism och försvar, utan ekonomi och klass.³⁷ Rösträtten utvecklades och under tiden 1919 till 1921 inkluderades kvinnor och den manliga rösträtten utvidgades.

Det nordiska samarbetet växer fram i denna period genom grundandet av föreningen Norden, där kultur, kommers och trafik kunde diskuteras, och senare instiftades Nordiska rådet,³⁸ vilka var steg i en harmoniseringsprocess som skulle bestå i stort till Danmarks inträde i Europeiska gemenskapen. Harmoniseringen skapade nya förutsättningar för lagstiftning och ändrade delvis lagstiftarens arbete genom en utvidgning av den grupp som berördes.

Under 20-talet presenterade Socialdemokraterna ett nytt partiprogram, vilket innehöll socialisering, skärpt arvsbeskattning, expropriation, progressiv förmögenhetsskatt med mera.³⁹ Valet 1926 dominerades av arbetslöshetsfrågan⁴⁰ och tiden fram till 1932 och Ådalskravallerna var en tid där fack och arbetsgivare arbetade för ett samförstånd. Efter

---

³³ Carlsson och Rosén, s 455.

³⁴ Ibid, s 475-477.

³⁵ Ibid, s 476.

³⁶ Ibid, s 480.

³⁷ Ibid, s 486, 496.

³⁸ Ibid, s 498, 501.

³⁹ Ibid, s 533.

⁴⁰ Ibid, s 538.

Kreugerkraschen ökade även arbetslösheten och när Per Albin Hansson tillträdde som statsminister ändrades skattepolitiken från låga till höga skatter, motiverat med en eftersträvad utjämning av klasskillnaderna.⁴¹

Utvecklingen av rösträtten fortsatte med en sänkning av rösträttsåldern 1945, vilket var ett uttryck för sammankopplingen mellan värnplikt och rösträtt. Vid reformen borttogs även diskvalificeringen gällande fattigvård och konkurs, vilket gav alla, förutom underåriga och de som var satta under förvaltning, rätt att rösta.⁴²

Sekulariseringen av den svenska staten och skiljandet mellan stat och kyrka är en process som fortgått under 1900-talet. Svenska kyrkan påverkade lagstiftning för sista gången 1915 under arbete med äktenskapslagstiftning⁴³ och används nu som remissinstans, exempelvis i förarbeten till partnerskapslagen, vilket framgår av studie III. År 1951 antogs religionsfrihetslagen av riksdagen vilken angav att man kunde lämna svenska kyrkan utan att ingå i ett annan. Debatten om kvinnliga präster är ett exempel där gränserna blir suddiga och det blir tydligt att utvecklingen varken är enkel eller rak.⁴⁴

Parlamentarismens utveckling i Sverige kan betecknas som konfliktlös, även om kungen gjorde visst motstånd, genom bondetågen och vid ett uttalande om neutralitet vid invasionen av Finland.⁴⁵ Formellt blev kungens roll som statschef utan politisk makt, grundlagsstadgad med den nya Regeringsformen 1974 och riksdagsordningen. Den nya grundlagen befäste parlamentarismen och enkammarriksdagen.⁴⁶

1976 förlorade socialdemokraterna den makt de utövat under 44 år, även om den makten varit delad tidvis och även av att socialdemokraterna varit i minoritet i första kammaren vilket uppvägdes av deras majoritet i andra kammaren.⁴⁷ Socialdemokraterna har sedan återtagit makten i omgångar, och socialdemokratisk politik har till stor del format det svenska samhället, till stor del i konsensus med övriga riksdagspartier.

2.2 Sveriges socialpolitiska historia

Industrialismen, utvecklingen av jämställdhet mellan könen och utbyggnaden av ett socialt skydds nät, har formats av och format svensk lagstiftningsutveckling under 1900-talet. Utvecklingen har även konstruerat ett system som i dagsläget ofta leder till att Sverige tillsammans med de andra nordliga länderna utpekats som en egen grupp gällande välfärd. Esping-Andersens modell om välfärdsstater delar upp stater i grupperna liberala välfärdsstater, kontinentala välfärdsstater och skandinaviska välfärdsstater, även kallade socialdemokratiska välfärdsstater. Modellen har fått mycket kritik, både för en etnocentrering och för användandet av

---

⁴¹ Ibid, s 551, 554, 558.

⁴² Ibid, s 578.

⁴³ Modéer, s 102.

⁴⁴ Carlsson och Rosén, s 596, 607.

⁴⁵ Ibid, s 568.

⁴⁶ Ibid, s 627.

⁴⁷ Ibid, s 632.

mannen som utgångspunkt för klassificering, men är användbar som utgångspunkt. Den skandinaviska modellen är idag baserad på dualbreadwinnersystem, en särbedömning av individer inom familjen, ett socialt system som inte är behovsprövat och en aktiv stat på marknaden.⁴⁸

Under 1900-talet fortsatte industrialiseringen vilket ledde till motorisering och elektrifiering. En annan aspekt gällande människors liv som har varit utmärkande under århundradet är utvecklingen av massmedia och skolsystemet.⁴⁹ Skolsystemet i Sverige är byggt och demokratiserat med en tydlig ansats till att klass och ekonomisk bakgrund inte skall inverka på barn och ungdomars möjlighet att erhålla utbildning.⁵⁰

Utvecklingen till välfärdsstat påbörjades i början av 1900-talet genom inrättandet av en rad lagar för att skydda arbetaren såsom lagar om skydd mot yrkesfara, arbetshygien, olycksfallsersättning och arbetsförmedlingar inrättades. Ett system som resulterade i en tydlig diskriminering på marknaden var förbud för kvinnor att arbeta under jord och att arbeta nattetid.⁵¹ Denna tid var även präglad av konflikter mellan arbetstagare och arbetsgivare vilket kulminerade i storstrejk 1909.⁵² Under samma tid växte en stark nykterhetsrörelse fram i Sverige vilken ledde till ransoneringar, motböcker och en folkomröstning 1922.⁵³ Nykterhet och rusdrycker är väldigt närvarande i de utredningar som ingår i studie I och II.

Under mellankrigstiden skedde framsteg gällande gifta kvinnors ställning enligt lag, vilket diskuteras nedan, och 48 timmars arbetsvecka infördes 1919. Förkortningen av arbetsveckan kritiserades och förutspåddes att leda till produktionsminskning och brist på arbetskraft, vilket även blev fallet. Under samma tid skedde en prisstegring vilken ledde till deflation och lönesänkningar. Under åren 1920 till 1922 var arbetslösheten hög och konkurser vanliga.⁵⁴

Under mellankrigstiden föll födelsetalen, vilket har varit svårt att förklara.⁵⁵ Minskningen ledde till en legitimering av en aktiv socialpolitik via Alva och Gunnar Myrdals bok, *Kris i befolkningsfrågan 1934*, vilken angav att en stat som var intresserad av att öka nativiteten, måste förebygga den kostnadsökning som följer av barnafödande och uppfostran. Detta för att en sådan kostnad riskerar att avhålla familjer från reproducera sig.⁵⁶

Paret Myrdals bok utkom efter att en ny depression nått Sverige och där arbetslöshet och fackligt arbete hade lett fram till en tragedi, Ådalskravallerna, där militär efter att ha inkallats mot kravaller vid en strejk öppnade eld mot demonstranter. Ådalskravallerna följdes av Saltsjöbadsförhandlingarna vilka födde den arbetsmarknadspolitik som till stor del följts sedan dess, med kollektivavtal och centraliserade förhandlingar.⁵⁷

---

⁴⁸ Esping-Andersen, s 26-28.

⁴⁹ Carlsson och Rosén, s 507-509.

⁵⁰ Ibid, s 595.

⁵¹ Ibid, s 466-467.

⁵² Ibid, s 467.

⁵³ Ibid, s 539.

⁵⁴ Ibid, s 535-536.

⁵⁵ Ibid, s 496, 505.

⁵⁶ Myrdal och Myrdal, s 174.

⁵⁷ Carlsson och Rosén, s 521, 554.

Under 30-talet påbörjades byggnaden av folkhemmet och en utvidgning av välfärden. Efter en lång strejk inom byggbranschen startade en omfattande bostadsproduktion, man införde arbetslöshetsförsäkring, folkpension och stöd till nyblivna mödrar.⁵⁸ Utvecklingen stannade av under andra världskriget men 1944 antogs "efterkrigsprogrammet" med bland annat aktiv sysselsättningspolitik. Socialdemokraterna påbörjade även en skattepolitik med höga skattehöjningar för att finansiera sin politik inom andra områden, vilket inkluderade allmänna barnbidrag.⁵⁹

Med grund lagd för Sveriges moderna välfärd infördes stegvis reformer som ledde fram till dagens system via sociallagar, tandvårdsförsäkringar och den aktiva arbetsmarknadspolitik där bland annat anställningsskydd ingick.⁶⁰ Dessa satsningar har ifrågasatts av högern under exempelvis sysselsättningsproblemen under det sena 70-talet, men utvecklingen har efter andra världskriget varit relativt enkelriktad med en utbyggnad av det sociala skyddsnätet och ett starkt närvarande av fackförbund i arbetspolitiken.

2.3 Det svenska heterosexuella äktenskapets historia

Den äldsta nordiska sedvanerätten formade äktenskapet som ett flertal steg inlett med en överenskommelse mellan friaren och giftomannen. Giftomannen var vanligtvis brudens far men kunde enligt stadslagarna vara modern om hon var änka. Det fanns under denna tid två typer av förhållanden, legala och sexuella där det legala äktenskapet var ett avtal, förhandlingen var frieriet, trolovningen och utgivandet av gåvor följdes av sängledning.⁶¹ Trolovningen var bindande och gav mannen rätt att kräva hustrun.⁶²

Kyrkan introducerade äktenskapet som ett tecken på samtycke från båda parter och med funktionen barnalstring, varvid man höjde giftåldern till puberteten, 12 till 14 år. Det var nu löftet att gifta sig som var det viktiga och följdes det av samlag ansåg kyrkan äktenskapet vara giltigt.⁶³ Utgångsläget var ömsesidigt samtycke⁶⁴ vilket inte gav så mycket frihet som det kan verka. Arv för kvinnan var beroende av familjens godkännande av giftermålet och ekonomiska sanktioner väntade även män som gifte sig mot familjens vilja. Äktenskapets roll för barnalstring förstärktes även genom att enbart barn födda inom äktenskapet fick arva.⁶⁵

Reformationen ändrade äktenskapets innebörd från ett sakrament till en världslig institution och kyrkan införde även ett gemenskapsperspektiv på äktenskapet. Brudparets föräldrar som förut haft mycket makt över

---

⁵⁸ Ibid, s 556.

⁵⁹ Ibid, s 589-591.

⁶⁰ Ibid, s 600-624.

⁶¹ Melby m.fl., s. 27-28

⁶² Hafström, s 3.

⁶³ Ibid, s 8, 16.

⁶⁴ Ibid, s 6.

⁶⁵ Melby m.fl., s 32-35.

makarnas ekonomi stängdes nu ute. Hustrun skulle istället försörjas av sin man.⁶⁶

Enligt de medeltida lagarna ägde makarna, en man och en hustru, egendom gemensam och mannen ägde giftorätt i två tredjedelar och hustrun den kvarvarande delen. I stadslagarna var giftorätten i egendomen som var gemensam, jämt uppdelad i varsin halva för makarna. Man ändrade inte dessa förhållanden i 1734 års lag vilken var den första gemensamma lagen för hela riket. Förändring av egendomsförhållande började ske genom lagändringar under 1800-talet då man införde gemensamma regler för städerna och landsbygden och på slutet av 1800-talet angavs att fast egendom förvärvad före äktenskapet eller genom arv var undantagen den andra makens giftorättsanspråk. Undantag från dessa uppdelningsregler vid upplösning av äktenskapet var oskiftat bo.⁶⁷

De ekonomiska och sociala förutsättningarna för äktenskapet har ändrats under 1900-talet genom ett stärkande av den gifta kvinnans ställning. Traditionellt hade mannen representerat familjen och därmed också kvinnan. Han svarade för hennes gäld och i Kristoffers landslag var hustrun bondens "bästa egendom" men med lagstiftningsreformer förbättrades kvinnans ställning.⁶⁸ Ogifta kvinnor blev myndiga 1859 vilket gav rätt till utbildning och arbete. Detta var till stor del baserat på behovet av självförsörjning och gällande äkta makar dröjde det.⁶⁹

År 1909 togs de första stegen mot ett jämställande av makarna lagmässigt, med tanken om att båda makarna skulle få förfoga över sin egendom vilket skulle kombineras med en skyldighet att bidra till hemmet. En ny giftermålsbalk antogs 1920 vilken hade som utgångsläge likställande mellan makarna och som avskaffade mannens ekonomiska förmyndarskap och målsmannaskap.

Idag är Giftobalken ersatt med Äktenskapsbalken (SFS:1987:230) som bland annat inkluderar fri skilsmässa. Under 1900-talet har nya former av samlevnad vuxit fram utanför det traditionella äktenskapet, varav en del numera faller under olika typer av lagstiftning. Samboskap och partnerskap har numera egen lagstiftning vilket inkorporerat dem under institutionell monogami. Gällande samboskap faller både homosexuella och heterosexuella sambor numera under samma lagstiftning, medan äktenskap för heterosexuella motsvaras av registrerat partnerskap för homosexuella.

Konstruktionen av partnerskap har kritiserats utifrån den olikhet lagstiftningen trots allt innebär, med särslagstiftning och exempelvis skilda ceremonier, men även för den ökning av avgränsningen mellan de som lever i tvåsamhet och de som väljer att organisera sitt liv på annat sätt såsom ensamhushåll, som kan bli en följd av lagen.⁷⁰ En utredning är tillsatt sedan 2005 för att utreda könsneutralt äktenskap.

---

⁶⁶ Ibid, s 35.

⁶⁷ Hafström, s 41, 43-45.

⁶⁸ Ibid, s 34.

⁶⁹ Melby m.fl., s 52.

⁷⁰ Rydström, s 325, 330.

2.4 Sociala rättviserörelser och mänskliga rättigheters historia i Sverige

När utvecklingen i Sverige på 1600-talet rörde sig mot naturrätten och dess syn på alla individers lika rättigheter, lämnades kvinnan trots ideologin bakom och underkastades mannens målsmannaskap.⁷¹ Att kvinnor inte var fullständiga medborgare motiverades av att hennes kön gjorde henne underlägsen och olämplig att utöva myndighet, att hennes myndighet var oförenlig med den heliga skriften,⁷² och att hennes intresse för familjen var större än det intresse hon hyste för staten.⁷³ Kvinnans underlägsenhet som förut legitimerats av det faktum att hon var en outvecklad man, påivrad av bland annat religion, byttes under 1800-talet till en förklaring i att *hon* och *han* var väsensskilda. Denna tro underblåstes av vetenskapen med hjälp av biologi, psykoanalys, rasbiologi och medicin. 1800-talet var även det århundrade då krav började väckas för kvinnlig rösträtt och gifta kvinnors rätt att äga egendom.

I Sverige hölls den första inomfeministiska debatten till stor del mellan Ellen Key och Fredrika Bremerförbundet. Ellen Key förespråkade en universell kvinnlighet som hon ansåg kvästes och Fredrika Bremerförbundet kritiserade hennes bild av kvinnan som annorlunda än mannen. Kvinnokampen skulle koncentreras till att ge kvinnan samma status som mannen, nämligen människa.⁷⁴

Kampen om kvinnlig rösträtt fick ett bakslag 1909 när "allmän" rösträtt infördes i Sverige, men denna rösträtt blev en manlig sådan. De kvinnor som arbetat sida vid sida med männen för allmän rösträtt fick veta att det inte var deras tid, att utvecklingen inte var mogen och att det var naturligare och viktigare med mäns rösträtt. Arbetet fortsatte vilket slutligen resulterade i allmän rösträtt 1919 vilket praktiserades för första gången 1921.⁷⁵

Efter rösträttens demokratisering och den nya giftermålsbalkens införande, vilken bröt mannens målsmannaskap och förmyndarskap, låg marken i träda i många år. Detta betyder inte att det saknades feminism och feministiska krav, bara att dessa bubblade under ytan och utanför många kvinnor och mäns synfält. Under 60- och 70-talet blossade frågan åter upp i den politiska sfären, nu i formen av kritik mot kvinnors villkor och radikalfeminism gick snabbt som segrare i den svenska debatten om inriktning. Ur denna rörelse har genusforskning vuxit fram från en teoretisering av ojämlikhet. Slagorden var nu både bildligt och bokstavligt att det privata är politiskt. I Sverige bildas Grupp 8 och debatten rörde sig runt sexualiserat våld, abort och preventivmedel, barnomsorg och kvinnoförnedring i form av ideal, pornografi med mera.

Richardsson föreslår ett tillägg till de tre grupperna av rättigheter i Marchalls modell för ett mer komplett rättighetstänkande, något hon kallar

---

⁷¹ Hafström, s 79.

⁷² Ibid, s 82.

⁷³ Melby m.fl., s 40-41.

⁷⁴ Wikander, s 21-25.

⁷⁵ Melby m.fl., s 51.

sexuella rättigheter. Denna grupp rättigheter inkluderar handlingsbaserade, identitetsbaserade och relationsbaserade och exempel på sexuella rättigheter är rätt till självbestämmande gällande sexualitet, reproduktion, njutning, självförverkligande och att själv kunna välja och ge samtycke till sexualpartners.⁷⁶

Kvinnors ”sexuella rättigheter” har utvecklats genom fri abort, en våldtäcktlagstiftning som har utvidgats till området inom äktenskapet och utnyttjande av medvetlöshet, i viss mån genom styrning av och tillgång till sexualupplysning och genom en annan grupps kamp för lika rättigheter, en grupp som inkluderar kvinnor.

Homosexualitet var i enlighet med Bibeln länge förbjudet i Sverige och bestraffades hårt. 1944 avkriminaliserades homosexuella handlingar, även om åldersgränsen för giltigt sexuellt samtycke var högre än för heterosexuella samlag. De olika åldersgränserna behölls till 1978. Anledningen till avkriminaliseringen var en kriminalpolitisk åtgärd snarare än ett försök att förbättra homosexuellas ställning i samhället. De olika åldersgränserna var motiverade av förförelseteorin, att heterosexuella skulle kunna förföras till homosexualitet. På 1950-talet utspelades en skandalaffär i Stockholm kallad Kejneaffären, där rykten om homosexuella ligor som äventyrade rättsäkerheten gav upphov till utredningar och stort mediauppbåd.⁷⁷

1969 förändrades den politiska debatten med Stonewallupploppet i New York, en bar där homosexuella umgicks och regelbundet blev trakasserade av polis. Det året ledde ett ingripande av polisen till uppror och den politiska homorörelsen steg in i rampljuset och krävde rättigheter. Kraven spreds till Sverige där man höll demonstrationer och 1979 ockuperade ett antal personer en statlig byggnad i protest mot att homosexualitet fortfarande klassades som en sjukdom. Ockupationen slutade även med en sådant omklassning.⁷⁸

På 80-talet blossade debatten upp igen, delvis eldad av AIDS:s ankomst till Sverige. Ett förbud mot bastuklubbar infördes 1987, ett i och för sig sexualitetsneutralt förslag men ett som i praktiken gällde klubbar där homosexuella män hade sex. Smittskydd, samhälle och individ (SOU1999:51) utvärderade lagen 1999 och förbudet upphävdes 2004.⁷⁹ Lagstiftningen behandlade under 80- och 90-talet institutionaliseringen av homosexuell samlevnad genom lag om homosexuella sambor och partnerskap. Den första lagen om homosexuella sambor kom 1988 och var uppbyggd som en uppräkningslag angående i vilka lagar sambo skulle betyda både hetero och homo, och vilka paragrafer i sambolagen som skulle gälla för även homosexuella sambos. Denna lagstiftning har sedan i omgångar reformerats till den lagstiftning vi har idag som är Sambolag (2003:376) vilken reglerar alla sambor som lever i tvåsamhet oberoende om tvåsamheten är heterosexuell eller homosexuell. Partnerskap infördes som en särlagstiftning och motsvarar äktenskapslagstiftning. Särslagstiftningen löste många problem men har även kritiserats för att vara diskriminerande.

---

⁷⁶ Richardson, s 86-87, 93, 111.

⁷⁷ Andreasson, s 39- 40.

⁷⁸ Petersson, s 20, 33.

⁷⁹ Andreasson, s 43-44.

Lagstiftning gällande rättigheter har även skett såsom diskrimineringsförbud gällande både kön och sexuell läggning och skydd angående hets mot folkgrupp har även utvidgats att gälla homosexuella. Diskrimineringskydd och hetsbrottslagstiftning illustrerar dock en problematik gällande rättigheter. För att åtnjuta en rättighet krävs att du uppfyller kraven för rättigheten. För skydd mot diskriminering måste du ha diskriminerats för att du ingår i gruppen som diskrimineras. Skyddar en lagstiftning mot kränkningar på grund av sexuell läggning, den som definierar sig själv som homosexuell, den som utför homosexuella praktiker, eller den som personen som kränker uppfattar som homosexuell?⁸⁰

---

⁸⁰ Brown, s 43-44.

3 Studie I: 1940-tal - Statligt understöd och husmorsideal

3.1 Den familjevårdande socialpolitiken (SOU 1946:17)

Den familjevårdande socialpolitiken är en utredning menad att ge överblick över resultaten av 1941 års utredning, vilket innebär en genomgång av de olika typerna av stöd utifrån lagstiftning och betydelsen av denna hjälp för de understödda. Problematiken i utredningen är centrerad runt familjer med barn och hur stödet till dessa genom skattepolitik, bostadspolitik och vårdsatsningar skulle kunna förändra deras situation. Utredningen diskuterar särskilt mindre bemedlade ensamstående mödrar och deras specifika problem. Otillräckligheten hos stödet till lågavlönade i förhållande till mindre bemedlade och mindre bemedlade i förhållande till stöd till obemedlade ger att många faller längre ekonomiskt än de enligt utredningen borde. Utredningen leddes av Tage Erlander och tillsattes av 1941 års befolkningsutredning, som erhållit direktiv under samlingsregeringen. Arbetet är sammanställt av fil. lic. Leif Björk och pol. mag. Arne Andersson.

Utredningen är uppbyggd som en genomgång av olika stöd där man redovisar administrativ uppbyggnad och i viss mån hur dessa utnyttjats. Uppräkningen av olika stöd är löst uppdelad i socialförsäkringsliknande stöd, fattigvård, arbetslöshetsstöd, barnavård och stöd vid tillkomst av barn, bostadspolitik, och åtgärder vid militärtjänstgöring. Tillkommer gör även två grupper av stöd som faller utanför uppräkningsnämningen nämligen hemhjälp och livsmedelsrabatter. Man avslutar sedan med en jämförelse mellan de olika stöden och utvärderar hur de samverkar med varandra, och lägger slutligen förslag till förbättringar.

I studien kommer konstruktion av kön och heterosexualitet granskas utifrån ekonomi, arbetskraft och försörjning. Heterosexualitet kommer sedan att särskilt undersökas gällande familj, äktenskap och barn.

3.1.1 Analys

Utredningen behandlar en grupp av heterosexuella som inte är ekonomiskt självständiga. Detta är en grupp inom heterosexuella som uppfattas som problematiska i detta hänseende och diskussionen rör hur stöd utges till denna grupp. Runt denna diskussion konstrueras heterosexualitet genom konstruktion av kön och förutsättningar för familjers ekonomi. De förhållanden man utgår ifrån, formar familjen i förarbetet och det stöd som erbjuds tillsammans med krav och värderingar, konstruerar heterosexualitet.

Enförsörjarmodellen är utgångsläget för stöd i utredningen och försörjningsplikt för män är ovillkorlig medan densamma för kvinnan är villkorad.⁸¹ Konstruktionen av kön i utredningen sker på det ekonomiska planet, där kvinnor och män anges ha olika behov vilket resulterar i olika nivåer av stöd och olika ersättningsbelopp.⁸² Män kan under olika förutsättningar ha rätt till tillägg som försörjare för hustru.⁸³ Ersättningsnivåerna för gifta och ogifta skiljer sig åt, vilket bland annat kan ses som en förlängning av uttalandet att makars ekonomi skall vara gemensam.^{84 85}

Ett enförsörjarsystem kräver inte att mannen konstrueras som försörjare, men definitionen av en familjeförsörjare i utredningen avser endast mannen med vissa undantag.⁸⁶ Vid bedömningar av familjens behov av ekonomiskt stöd räknas kvinnans arbetskraft ofta bort och vid inkomst från kvinnans förvärvsarbete kan grundstödet sänkas.⁸⁷ Att grundnivån utgår när kvinnan arbetar i hemmet, anger att stödet är utformat för enförsörjarfamiljen vars tolkningsföreträdare definierar enbart mannen i behov av stöd. Stödform utvecklad på denna grund ger att arbetslösa nästan utan undantag är män.

Enförsörjarmodellen är ett uttryck för en komplementärt könstänkande där kvinnor och män är olika och där deras skickligheter anses ligga inom olika plan, mannens i det offentliga och kvinnans i det privata. Det komplementära elementet ligger i att de olika skickligheterna kvinnor och män antas ha, kompletterar varandra och utnyttjas bäst tillsammans och det konstruerar effektivt män och kvinnor som motsatser.

Det komplementära könstänkandet ger en obligatorisk heterosexualitet och en naturalisering av heterosexualiteten. Det obligatoriska ligger i behovet av en part som utför den del av familjearbetet som ligger under det motsatta könets arbetsuppgifter, en man behöver vara heterosexuell då han behöver en kvinna för att göra det kvinnliga arbetet. Naturaliseringen ligger i ett cirkelresonemang grundat i uppdelningen i olika könsroller som leder till uppdelning av arbetskraft vilket leder till olika könsroller.⁸⁸

Enförsörjarmodellens obligatoriska heterosexualitet ställer även krav på en aktiv sådan gällande kvinnor då den leder till en snedfördelning av de ekonomiska resurserna mellan makarna, vilket kommer att diskuteras närmare nedan under. Då kvinnor enligt modellen skall försörjas av män konstrueras inte möjligheter på samma sätt för kvinnor att försörja sig själva. Det leder till ett behov hos en kvinna att finna en man som kan försörja henne. Den obligatoriska aktiva heterosexualiteten för kvinnor ger kriterier för vilken man hon skall gifta sig med.

---

⁸¹ SOU 1946:1, s 28.

⁸² Ibid, exempelvis s 8.

⁸³ Ibid, exempelvis s 25.

⁸⁴ Det kan diskuteras huruvida gemensam ekonomi är ett arv från tid då lagstiftningen gav mannen fullt förmyndarskap över kvinnan, vilket vid avskaffandet fick formen av likadelning motiverat av kvinnans rätt till förmögenhet hon hjälpt ackumulera genom sitt arbete i hemmet. Denna diskussion faller dock utanför uppsatsens ramar.

⁸⁵ Ibid, s 10.

⁸⁶ Ibid, s 34-35.

⁸⁷ Ibid, s 53.

⁸⁸ Ibid, s 53.

Det finns i utredningen utrymme för undantag från utgångsläget med komplementära kön, manlig arbetskraft i den offentliga sfären och kvinnlig sådan i hemmet, vilket ger att systemet är kontextbaserat och att det vid behov kan frångås. Statsbidrag till halvöppen barnavård krävs i allmänhet för bidrag en prövning av behov på orten och då särskilt behov av kvinnlig arbetskraft.⁸⁹ Detta visar på en rörlighet i det komplementära systemet och där avvikelser från normen, vilken har tolkningsföreträde, kan accepteras utifrån en förklaring till avvikelserna. Normen, i formen av kvinnligt arbete i hemmet, naturaliseras genom att inte motiveras och genom reglering med motivering angående vilka avsteg som regler kan tolereras. Avsteg kan införlivas i normen utifrån uppfyllandet av krav. Denna möjlighet till kontextbunden avvikelse finns inte inom kvinnligt tolkat arbete.

Kvinnors arbete i hemmet är så starkt konstruerat som kvinnligt, att manlig arbetskraft inom området uppfattas som otänkbar. Brist på kvinnlig arbetskraft är ett problem vilket löses bland annat med avgiftsfritt biträde för hemmets skötsel för mindre bemedlade när familjen står utan sådan arbetskraft på grund av barnabörd eller sjukdom.⁹⁰ En lösning där mannen står för denna typ av arbete verkar avlägsen, även i en ansträngd ekonomisk situation. Uppfattningen av omöjlighet eller onaturlighet för män att arbeta inom den kvinnliga sfären är en stark indikation på en norm gällande kön som reglerar möjligt och omöjligt beteende för människor utifrån könstillhörighet.

Det stöd som listas i utredningen kan villkoras, och dessa villkor speglar konstruktionen av kön, heterosexualitet och familj. För värnpliktslån krävs att den värnpliktiga bland annat att han skäligen undviker svårigheterna som ligger till grund för behovet av lån.⁹¹ Det ekonomiska föräldraskapet, det som konstrueras som manligt, diskuteras gällande stöd för adopterat barn, där adoptionen måste vara två år gammal för att stöd skall utgå när man blir oförmögen att arbeta.⁹² Uppställande av krav är en följd av införlivande i normen för heterosexualitet vilka upprätthåller normen och kristalliserar den. Kraven fungerar även som en anledning att utestänga en grupp heterosexuella vilket legitimeras av deras misslyckande att uppfylla dessa krav.

Äktenskapets sammankopplande med reproduktion är genomgående i utredningen genom försörjningsstöd för gifta makar och barnbidrag. Vid Riksbankens bedömning av bosättningslån samspekar heterosexualitetens sammankopplande med reproduktion och uppställande av krav för uppfyllande av normen. Riksbanken har bemyndigande att vid bosättningslån ta hänsyn till huruvida det äkta paret har anlag för svårartade sjukdomar som riskerar att överföras till barn, vilket kan leda till avslag gällande lånet.⁹³ Vid bedömning av utbetalning av stöd förutsätts reproducerande heterosexualitet och som krav ställs en eftersträvanvärd reproduktion. Stödet från staten inriktas på familjer och då särskilt familjer med barn. Äkta makar antas reproducera sig och antaganden görs även

---

⁸⁹ Ibid, s 49.

⁹⁰ Ibid, s 86.

⁹¹ Ibid, s 101.

⁹² Ibid, s 13.

⁹³ Ibid, s 85.

gällande försörjning av familjen, vilket leder till ett stöd utformat för enförsörjarfamilj med barn. Att barn skall tillkomma förutsätts vilket ger gruppen heterosexuella med barn tolkningsföreträde och stödet, som inte är villkorslöst, konstruerar familjen och heterosexualitet, inte enbart genom att skapa förutsättningar för det i vissa former, utan även genom att använda normen som grund för lagstiftningen.

Föräldraskap är i utredningen uppdelat i ett moderskap och ett faderskap, där moderskap i första hand gäller vård av barn, uttryckt genom exempelvis krav på person som får gratis resor såsom vårdare av barn, att denna bör vara modern.⁹⁴ Moderskapet är att vara fysiskt nära och ge omsorg. Faderskap är ett ekonomiskt föräldraskap med ekonomiskt stöd gällande försörjningsansvar.⁹⁵ Ekonomiskt stöd utges även i form av barnbidrag, vilket ges till föräldralösa barn, barn till föräldrar som inte är arbetsföra, och faderslösa barn.⁹⁶ Stöd för föräldralösa barn modelleras efter normen, med ett ekonomiskt faderskap och vårdande mor. Moderslösa barn får därmed inget barnbidrag, en logisk följd av ett mödraskap som inte har försörjningsansvar, vilket ger att moderslösa barn inte har förlorat ekonomiskt på att förlora sin mor, enbart vård.

3.2 Betänkande angående familjeliv och hemarbete (SOU 1947:46)

Betänkande angående familjeliv och hemarbete är en utredning som till skillnad mot utredningen om familjevårdande socialpolitik, i större utsträckning berör familjeliv i medelklassen. Målet för utredningen är att följa upp 1941 års befolkningsutredning och kommittén arbetar med statistik och forskning. Utredningen utgår från det man kallar familjens funktioner, vilket beskrivs som familjen som centrum för samliv mellan människor, familjen som centrum för konsumtion och familjen som arbetsplats. Utredningen behandlar i stort kvinnor och kvinnors situation, vilket innebär att informanter till stor del är kvinnor, arbetsmiljöer som diskuteras är kvinnors och de insatser man rekommenderar skall stödja just kvinnor, huvudsakligen i rollen som husmödrar.

Utredningen tillsattes 1947 under en socialdemokratisk regering och till ordförande utsågs Signe Höjer och sekreterare Brita Åkerman Johansson. Arbetet har skett av sakkunniga i samråd med representanter från socialstyrelsen med flera, och överläggningar och konferenser har skett med advokater, arbetsförmedlingar, och andra organisationer. Man har även inhämtat expertis från arkitekter och filosofie doktorer.

Gällande familjen som centrum för samliv mellan människor tar man upp samspelet mellan makarna, där man diskuterar den lämpliga miljön för barn att växa upp i. Man tar särskilt upp kvinnans otrygga ekonomiska situation och baserar mycket av sitt resonemang runt den ömsesidiga plikten

---

⁹⁴ Ibid, s 48.

⁹⁵ Ibid, s 34-35.

⁹⁶ Ibid, s 12-13.

att bidra till hushållet med sin arbetskraft. Hemmet som arbetsplats berör till stora delar kvinnor som arbetar som husmödrar och i viss mån hemmaarbetande döttrar. Gemenskapsanläggningar genomgås särskilt som metod att minska hushållsarbetet.

Under varje grund diskuteras olika problem och förslag presenteras till lösningar. Många av förslagen är väldigt specifika där ansatsen är att hjälpa individer på ett konkret plan. Studien utgår från konstruktion av kön i förarbetet och hur denna konstruktion behandlas inom kontexten av familj, sex och arbete.

3.2.1 Analys

Konstruktionen av kvinnor och män i utredningen sker utifrån familjen, arbetsuppdelning och till stor del utifrån kvinnor. Även om utredningen rör alla kvinnor och deras situation är tyngdpunkten på husmödrar och mycket av utredningen behandlar arbete i hemmet och hur man underlättar en sådan lösning av hushållsekonomin. Kommittén utgår från att ekonomin skall vara gemensam och diskuterar eventuell orättvisa där förmögenheten till stor del tillhör mannen även då den kan tillskrivas kvinnans hushållsförmåga.⁹⁷ En expert som tillfrågas menar att kvinnor bör hålla i ekonomin då det dels skulle motverka deras beroendesituation och dels för att kvinnor är bättre på hushållning av kontanta medel.⁹⁸ De ekonomiska förhållanden och problem som diskuteras utgår alla från ett komplementärt tänkande gällande kvinnor och män, där deras samarbete skall leda till maximalt resultat. På detta sätt konstrueras män och kvinnor genomgående i utredningen som olika med olika behov, något som förutsätts vara naturligt och utan behov av problematisering.

Husmödrskapet är centralt för konstruktionen av kvinna i utredningen och husmodern anges vara sammanlänkande för familjen.⁹⁹ Arbete inom hemmet är starkt tolkat som kvinnligt arbete, där ett hem med småbarn anges på naturligt sätt sysselsätta en husmor.¹⁰⁰ Familjen anges vara den mest stabila och nödvändiga gruppen för individer och utifrån barnets bästa konstrueras familjeliv och kön utifrån behov av ekonomisk stabilitet och harmoniskt samliv mellan föräldrar. Familjens centrala uppgift anges vara just vård av barn.¹⁰¹

Insatser för kvinnor gällande hälsa motiveras ofta utifrån deras ställning som husmödrar och familjens behov av kvinnor. Kvinnor i rollen av husmödrar har tolkningsföreträde och problemformulering och lösningsmodeller utgår från deras situation. Kvinna i barnafödande ålder anges behöva särskilt skydd och åkommor vid havandeskap och klimakteriet diskuteras i förhållande hur de kan störa hemmaarbete.¹⁰² Kvinnors välfärd

---

⁹⁷ SOU 1947:46, s 40.

⁹⁸ Ibid, s 39.

⁹⁹ Ibid, s 13.

¹⁰⁰ Ibid, s 100.

¹⁰¹ Ibid, s 56.

¹⁰² Ibid, s 138, 140-141, 144.

villkoras utifrån hem och familj, vilket kan jämföras med att oro för bortslösande med kvinnors arbetskraft villkoras utifrån deras trolighet att ingå äktenskap.¹⁰³ Coontz har beskrivit hur man uppmärksammat problem för husmödrar under denna tidsperiod, men även den ovillighet som ofta hysts av lagstiftare och andra, gällande att underlätta för kvinnor med reformer, utanför denna uppdelning av kvinnligt arbete i hemmet och manligt sådant i den offentliga sfären.¹⁰⁴ Coontz behandlar 50-talets Amerika men vissa paralleller kan dras gällande uppmärksammandet av problem och lösningsmodeller i *betänkande angående familjeliv och hemarbete*.

De insatser som diskuteras för förbättring för husmödrar, är ofta baserade på upplevt behov hos kvinnor. Ett exempel kan vara jordbrukarhustrurs behov av tillgång till dyra hushållsmaskiner. Lösningssmodellen enligt utredningen blir därmed tillgång till att hyra sådana maskiner, exempelvis mustmaskiner.¹⁰⁵ Lösningarna är ofta väldigt konkreta och situationsbaserade, vilket leder till komplikationen att man bör vara i den situationen som lösningen utgår från, för att ha tillgång till stödet och behov av detsamma för att hjälpas av det. Lösningssmodellen byggs utifrån en homogen grupp med lika behov, och där de som inte uppfyller normen även utestängs från ett stöd som är formulerat utifrån normen.

Den kvinnliga tolkningen av hemmaarbete är stark och familjens behov av sådant arbete vid avsaknad av tillräcklig kvinnlig arbetskraft blir problematiserad utanför möjligheter för mannen att utföra arbetet. Jordbrukarhustrun ställs i egen situation där extra kvinnlig arbetskraft inte finns att tillgå,¹⁰⁶ vilket inte anses som arbetskraftsbrist, utan en könifierad arbetskraftsbrist. Lösning för att underlätta för jordbrukshusmodern, är istället manlig arbetskraft för hennes arbete i jordbruket,¹⁰⁷ vilket upprätthåller könsuppdelning, och snarast rättar till den sammanblandning gällande könifierat arbete som sker när husmodern som en del av sin arbetsdag utför manligt arbete.

Naturligheten i husmödraskap leder till att problem som diskuteras är exempelvis familjens behov av pengar, som tvingar hustru att förvärvsarbete vid sidan av sitt arbete i hemmet när mannen blir sjuk¹⁰⁸. De kvinnor som inte uppfyller normen och förvärvsarbetar utreds gällande motiv och problematiseras i motsats till tolkningsföreträdet, där kvinnan bidrar till den gemensamma ekonomin genom hemarbete.¹⁰⁹

När man diskuterar kvinnors arbete utanför hemmet läggs särskild vikt på vad utredningen anger som bortslösande av äldre ogifta kvinnors arbetskraft.¹¹⁰ Dessa kvinnor kan tolkas som oattraktiva på äktenskapsmarknaden och samma bortslösande gällande kvinnlig arbetskraft från andra grupper av kvinnor anges inte som problematiska. Utpekandet av avsteg från normen av heterosexualitet, oattraktiviteten, uttrycker normen

---

¹⁰³ Ibid, s 153.

¹⁰⁴ Coontz, s 234.

¹⁰⁵ SOU 1947:46, s 131.

¹⁰⁶ Ibid, s 97.

¹⁰⁷ Ibid, s 183.

¹⁰⁸ Ibid, s 41.

¹⁰⁹ Ibid, s 32.

¹¹⁰ Ibid, s 154.

och definierar den. Kvinnor anges arbeta med en framtida ambition gällande äktenskap och moderskap och kommittén utgår från att kvinnor som har möjlighet, kommer ingå under institutionen äktenskap.¹¹¹

Kommittén diskuterar negativ och misstänkt heterosexualitet i formen av ungdomars ”sexuella kringirrande” före äktenskapet. Kringirrandet skall motarbetas med underlättande av ingående av äktenskap. Det erotiska kringirrandet anges av kommittén till viss del förklaras av att det sexuella tabut för kvinnor är på väg att försvinna vilket leder till uppenbara missförhållanden, definierade som abort och könssjukdomar.¹¹² Förutom en legitimering av monogami som eftersträvansvärt med motiveringen att motsatt beteende leder till könssjukdomar, är det även ett utpekande gällande en grupp som förklaring för den negativa trenden. Kvinnorna som utpekade är ansvariga för att inte uppfylla normen och även om förklaringen till beteende anges, leder handlingarna till negativa effekter, något som utredningen ser som en följd av normbrottet och där lösningsmodellen är ett eftersträvande av att uppfylla normen.

Abort och könssjukdomar är kopplade till ickemonogam heterosexualitet och sexualitet utan reproduktion. När utredningen beskriver normala förhållanden i motsats till abort med mera, ger det även en konstruktion av normalitet och hierarkier inom heterosexualitet. Normalitet och norm blir tydliga genom att peka ut avvikaren och värdera handlingarna som onormala.

Heterosexualitet mellan makar som behandlas i utredningen beskrivs som ”normalt”, (inom citationstecken) i motsats till de sexuella förhållanden som behandlats i andra utredningar, gällande abort och könssjukdomar. Situationstecknen runt normalt betecknar att det inte i detta fall är normala som diskuteras, bara de par som utåt sett verkar sunda och normala.¹¹³ Kommittén anger att det finns normal heterosexualitet och onormal sådan, en uppdelning som tydligt värderar typer av sexuella praktiker olika och där uteslutning från normen möjliggörs genom utpekande av aspekter av heterosexualitet som onormala och icke önskvärda.

Kommittén kritiserar det den menar är en skadlig konstruktion av heterosexualitet och kön, vilket anges vara orsakat av otidsenliga normer och reklam.¹¹⁴ Denna kritik är inte riktad mot ett avsteg från någon slags ”naturlighet” eller av en konstruktion gällande heterosexualitet i sig. Det som är negativt är formen och kritiken förutsätter en närmast konstruktivistisk syn på kön gällande dess yttringar.

Utredningen problematiserar även makars sexliv utifrån att det är bristfälligt, särskilt för kvinnan, vilket skall avhjälpas med sexualundervisning.¹¹⁵ Denna lösningsmodell är intressant då den förutsätter att man kan lära sig sexuellt beteende och ifrågasätter i praktiken en ”naturlig” heterosexualitet.

---

¹¹¹ Ibid, s 153.

¹¹² Ibid, s 14.

¹¹³ Ibid, s 17.

¹¹⁴ Ibid, s 23-24.

¹¹⁵ Ibid, s 17.

4 Studie II: 1960-tal - Genomgång av äktenskapsrätten

4.1 Medecinska äktenskapshinder (SOU 1960:21)

Medecinska äktenskapshinder är en utredning som utvärderar lagen från 1915 angående sjukdomstillstånd som epilepsi och sinnessjukdom, vilka utgör hinder för ingående av äktenskap. Utredningens, som tillsatts 1956 under koalitionsregering med bondepartiet och socialdemokraterna, leds av ordförande justitieråd Sven Romanus och sekreterare Clas Nordström. Direktivet föranleder en utredning av sjukdoms och abnormtillstånd status som äktenskapshinder. Arbetet har utförts av sakkunniga i samråd med kammarrättsrådet.

Utredningen börjar med en genomgång av gällande rätt, vilket är 1915 års lagstiftning med vissa tillägg såsom dispensmöjlighet och en diskussion om principerna för äktenskapshinder. Sjukdomstillstånden listas utifrån vilka som kan komma ifråga som hinder, symptom, ärftlighet och möjlighet uppfylla sina plikter som maka/make diskuteras. Sjukdomstillstånd som diskuteras är mentala sjukdoms- och abnormitetstillstånd, kroppsliga sjukdomar och missbruk av olika slag, inklusive alkohol.

Kommitténs resultat är ett exkluderande av epilepsi som sjukdomshinder men ett bevarande av övriga medecinska äktenskapshinder och formalisering av den praxis som funnits, möjlighet att uppställa krav på sterilisering vid dispens. I utredningen publiceras även avvikande åsikter gällande definition av sjukdomar som kvalificerar äktenskapshinder och en kritik av steriliseringskravet, då detta leder till en tvångssituation för den enskilde.

I studien kommer uppsatsen att fokusera på hur heterosexualitet konstrueras genom exkludering av en grupp av individer, vilken bild av familj som kommuniceras och problematisering runt begreppet stötande äktenskap.

4.1.1 Analys

Heterosexualitet och äktenskap är tätt sammankopplade i utredningen och utgångspunkten är deras attraktion, både befolkningspolitiskt och personligen för individer. Äktenskapet beskrivs som en mänsklig rättighet med krav på rättssäkerhet och tillgång för alla,¹¹⁶ och tillskrivs läkande kraft för sjuka individer, där äktenskapet som institution, kan verka för

---

¹¹⁶ SOU 1960:21, s 12, 31, 33.

återanpassning till samhället.¹¹⁷ Institutionen ställer även krav på dem som praktiserar den, särskilda plikter och krav måste uppfyllas för att tillgodogöra sig de positiva aspekterna av denna typ av heterosexuella handlingar.¹¹⁸ Uttalanden om plikter och krav, som vid otillräcklighet hos individen, motiverar ett utestängande från äktenskapet, förstärker den oproblematiske bilden av äktenskapet och ger den en universalitet och en status av objektivt eftersträvansvärd. Det som under vissa förutsättningar är en negativ kraft i människors liv, utgår inte från äktenskapet i sig, utan från individernas oförmåga att uppfylla de plikter äktenskapet kräver. Förhållandet ger legitimitet att utesluta individer som inte kan uppfylla kraven. Coontz har beskrivit i sin studie hur man i Amerika under 50-talet behandlat äktenskap på samma sätt, där misslyckandet inte tillskrivs ett äktenskap utan en individ i äktenskapet.¹¹⁹ Äktenskapets natur, som anges vara livslångt och baserat på ömsesidig tillgivenhet,¹²⁰ definierar en tidsaspekt som uppfattas som naturlig och en känslomodell för heterosexualitet.

Uppställande av hinder och kontroll av dessas efterlevnad etablerar äktenskap som eftertraktansvärt och uteslutande av sjuka personer konstruerar äkta makar som friska och normala. En sidoeffekt kan vara ett konstruerande av människor som inte gifter sig som sjuka. Kraven som motiverar ett uteslutande av sjuka människor konstruerar även heterosexualitet där försörjning och ekonomi är integrerade aspekter och legitimerar en utestängning där tolkningsföreträdare innehas av den grupp som är norm. Samma grupp får möjlighet att universalisera sina anspråk och formulera vad som är objektivt.

Utredningen drar i sitt arbete linjer mellan den goda heterosexualiteten och den dåliga, genom att utpeka grupper som olämpliga gällande den bild av äktenskapet som utredningen utgår från. Detta äktenskap är barnalstrande och sunt, förenligt med ett äktenskaps natur som består av specifika känslor och plikter. Konstruktionen som skapas är en bild av äktenskapet, heterosexualitet och de människor som bör praktisera de två.

Motiveringen för uteslutande av den diskuterade gruppen baserar sig på två huvudfrågor; rashygien och sociala hinder. Sociala hinder innebär dels gällande personens förmåga att uppfylla de plikter som ingår i rollen som äkta make och dels genom inverkan på den enskilde, vilket tillskrivs ett samhällsperspektiv.¹²¹ Ärftligheten av sjukdomar, förkastar utredningen som huvudmotiv, inte av ideologiska skäl utan av praktiska sådana. Forskning har visat på begränsad effektivitet och man anger att det är av större betydelse vilken inverkan psykiskt sjuka och abnorma personer kan ha på barn vid vård och uppfostran.¹²² Att avståndstagandet inte är av ideologisk art, kommittén är tydlig i sin motivering, ger att kommittén anser det motiverat att förbjuda äktenskap med motivering att förhindra avkomma

---

¹¹⁷ Ibid, s 12.

¹¹⁸ Ibid, s 32.

¹¹⁹ Coontz, s 235.

¹²⁰ SOU 1960:21, s 44.

¹²¹ Ibid, s 31.

¹²² Ibid, s 31-32.

som kan förutspås svår sjukdom.¹²³ Denna sammankoppling mellan äktenskap och reproduktion, visas även genom möjlighet till dispens vid sterilisering.¹²⁴ Äktenskap är en mänsklig rättighet men inte reproduktion, och undermålig reproduktion motiverar i förarbetet ett utestängande från en mänsklig rättighet. Den sociala kapacitet som krävs hos individen är de krav som konstruerar heterosexualitet, lämplighet som äktenskapspartner och familjebildare,¹²⁵ och konstruktionen förstärks genom möjlighet till utestängning.

Sammankopplandet mellan äktenskap och reproduktion görs även gällande vid behandling av sociala hinder för äktenskap, där man diskuterar parts möjlighet att vårda barn, och hur parts sjukdom påverkar den möjligheten.¹²⁶ Kommittén anger att hinder för äktenskap inte alltid resulterar i hinder för reproduktion och att dispensmöjlighet bör komma ifråga när man vill legitimera barn. Ändå görs konstruktionen av ett samband starkt, och vid bedömning huruvida äktenskapshinder skall uppställas, sker bedömning med hänsyn till personen ifråga, maken och avkomman.¹²⁷ Avkommans tolkning som självklar och väntad, snarare än en eventuell möjlighet, formulerar en grundförutsättning där avvikelserna avkrävs en förklaring.

Med skiljande av reproduktion och äktenskap, vilket möjliggörs genom sterilisering, urskiljs en heterosexualitet utan reproduktion. I utredningen nämns inte denna form av heterosexualitet utanför diskussionen om sterilisering, men möjligheten för en sådan konstruktion ingår i förslaget och beredningen. Heterosexualitet inom äktenskap utan reproduktion, problematiseras men förespråkas i vissa fall, såsom vid sterilisering. Heterosexualitet utanför äktenskapet med reproduktion motverkas, genom bland annat dispensmöjlighet för legitimering av utomäktenskapliga barn. Detta ger en hierarki gällande värdering av kraven för god heterosexualitet, där det viktigaste kravet är äktenskap, med eller utan reproduktion.

Utöver hänsynstagande till de individer som berörs av det aktuella äktenskapet, tas hänsyn till huruvida ”betydande våda för den enskildes välfärd och därigenom, generellt sett, för samhället över huvud”¹²⁸ föreligger. Den skada som skall orsakas samhället är en abstrakt sådan, men som leder till en tolkning av ett äktenskap som inte helt privat till sin ”natur”, utan en institution där även andra parter har intresse. I utredning som behandlar äktenskapsrätt, vilken redovisas nedan, betecknas vissa typer av äktenskap som stötande. Att denna heterosexuella praktik berör andra genom att uppfattas som stötande eller av våda, ger att de är eftersträvansvärda för samhället, som gör skillnad mellan olika heterosexuella praktiker. Att äktenskap skall motverkas på grund av att de kan uppfattas som stötande eller på grund av våda för samhället, konstruerar två typer av äktenskap, eftersträvansvärda och problematiska, de senare oförenliga med *äktenskapets natur* (orden är lånade från diskussion om

---

¹²³ Ibid, s 32.

¹²⁴ Ibid, s 110.

¹²⁵ Ibid, s 107.

¹²⁶ Ibid, exempelvis s 32.

¹²⁷ Ibid, s 106.

¹²⁸ Ibid, s 106.

psykisk sjukdom)¹²⁹ Hur de är oförenliga kan variera, i denna utredning baseras det på individernas sjukdom/friskhet. Heterosexualitet konstrueras därmed med samma uppdelning, mellan god heterosexualitet, normen, som uppmuntras och dålig heterosexualitet som motverkas. Den dåliga heterosexualiteten, som behandlas i utredningen konstrueras därmed normen, genom skillnader i värderingar inom gruppen heterosexuella.

Omnämmanden av kön är få och i utredningen begränsad till behandlingen av frågan om äktenskapshinder vid missbruk av rusmedel. Förklaring till avsaknaden av kön i texten skulle kunna sökas i ett könsneutralt synsätt från kommitténs sida, men en jämförelse med *Äktenskapsrätt* nedan, talar mot en sådan inställning såsom tidstypisk. En alternativ förklaring kan vara att kön är av intresse gällande heterosexualitet, och hos individer som utestängs från heterosexualitet, här i form av äktenskap, är kön mindre värdeladdat och mindre relevant.

Där kön faktiskt omnämns är det en beskrivning av lysningsförfarande, där kvinnans folkskrivning är avgörande och missbruk av rusningsmedel. I den senare diskussionen är män alkoholister, det är av *naturliga skäl* nästan alltid kvinnan som begär hemskillnad på grund av missbruk¹³⁰ och kvinnan är den som utövar omsorg över barnen.¹³¹ De ”naturliga skäl” som talar för att det är kvinnor som begär hemskillnad på grund av missbruk anges i bilaga med forskningsresultat, som en följd av begränsad tillgång till alkohol till kvinnor, något som enligt forskningen är under förändring¹³² och är ingen ”naturlig” följd av kön. Kön konstrueras i problemformuleringen där man väljer att lägga ett biologiskt perspektiv på en uttalad social skillnad. Kön som motsatspar konstrueras män som aktiva problemskapande och kvinnor som vårdande och passivt uthärdande av lidande. Konstruktionen av män som orsak till problem och kvinnor som mödrar i behov av skydd, återkommer i studierna.

4.2 Äktenskapsrätt, Förslag av familjerättskommittén II motiv (SOU 1964:35)

Äktenskapsrättsutredningen tillsattes 1956 under koalitionsregeringen mellan socialdemokraterna och bondeförbundet och det ursprungliga direktivet anger utredningens uppdrag till att verkställa en översyn över äktenskapslagstiftningen och därmed sammanhängande frågor. Uppdraget utvidgades stegvis till att inkludera bland annat internationell privaträtt. Uppdraget leddes av Gösta Walin och sekreterare Hesser, som efterträddes av Olle Höglund.

Utredningen verkställdes av sakkunniga och kommissionens uppbyggnad skiftade under arbetets gång då många ledamöter entledigades och ersattes med nya. Arbetet har utförts med hjälp av biträdande experter,

---

¹²⁹ Ibid, s 44.

¹³⁰ Ibid, s 89.

¹³¹ Ibid, exempelvis s 86.

¹³² Ibid, s 136.

inklusive professor Jan Hellner, och framställningar av olika organisationer, bland annat Husmodersföreningarnas riksförbund. Man har även inhämtat yttranden av myndigheter och arbetet har bedrivits i samråd med delegater från de övriga nordiska länderna.

Äktenskapsrätt är en sammanställning av utvärderingar angående lagstiftning gällande Giftermålsbalken, Ärvdabalken, Försäkringsavtalslagen, m.m. Studiens material är begränsat till att den del som behandlar Giftermålsbalken och allmänna motiveringar. Behovet av förändrad lagstiftning anges bottna i nya samhälliga och ekonomiska förhållanden vilket gett förändrad syn på äktenskapslagstiftning.

Utredningen är uppbyggd som en genomgång av äktenskapslagstiftningen där varje kapitel och paragraf diskuteras med en genomgång av gällande bestämmelser, önskemål om reformer och kommitténs förslag till ändringar.

Studien utgår från hur heterosexualitet konstrueras genom konstruktioner av kön och äktenskap, och då särskilt vid återgång, hemskillnad och upplösning av äktenskap. Studien behandlar även monogami och föräldraskap och specifika avgränsade områden inom heterosexualiteten.

4.2.1 Analys

Heterosexualitet i *Äktenskapsrätt* är en konstruktion av kön och samlevnad och där vissa beteenden problematiseras och olika lösningar kritiseras. Heterosexualitet konstrueras angående olika aspekter i utredningen, såsom gravid kvinnas oattraktivitet för annan än barnets fader, då man anser det vara osannolikt att man gifter sig med en havande kvinna om han inte tror att han är far till barnet.¹³³ Kommittén diskuterar även vad som är lämplig tid för attraktion skall uppstå och äktenskap komma till stånd genom att ange osannolikheten i att kvinna skulle vilja gifta om sig när hon är havande om hon inte varit otrogen med mannen och orsakat äktenskapsskillnaden.¹³⁴ Utredningarna konstruerar kön, begär och heterosexualitet genom vad som förutsätts och anges vara sannolikt och normalt. Denna konstruktion stänger ute gravida kvinnor vilket definierar normen som motsatsen.

Sexuella handlingar diskuteras i utredningen såsom innehavande av en speciell ställning, ett special case. Gällande otrohet anges det vara en allvarlig personlig kränkning¹³⁵ och man särlagstiftar om epilepsi trots att lydelsen är densamma som den gällande könssjukdomar för att inte lagstiftningstekniken skall uppfattas som stötande.¹³⁶ Sexualitet är väsensskilt och värderas annorlunda än andra aspekter av heterosexualitet som diskuteras. Dessa formas och konstrueras i förarbetet på samma sätt som övriga delat av normen för heterosexualitet, genom värderingar, hierarkier och utrymme för positioner och handlingar.

---

¹³³ SOU1 964:35, s 75.

¹³⁴ Ibid, s 77-78.

¹³⁵ Ibid, s 193.

¹³⁶ Ibid, s 68.

Uppdelning i heterosexuella handlingar mellan inomäktenskapliga och utomäktenskapliga tar i utredningen gällande tio månaders väntetid för kvinnor formen av en tolkning där heterosexualitet enbart sker inom äktenskap, en förutsättning som uttrycks genom problemställning vid ett omgifte. Kommittén påpekar att makar kan erhålla hemskillnad, vilket leder till att väntetiden börjar löpa, och att de i väntan på att ansöka om äktenskapsskillnad, har samlag som resulterar i havandeskap.¹³⁷ Att det i processen av äktenskapsskillnad på grund av tidsskillnad mellan hemskillnad och äktenskapsskillnad skulle kunna medföra att makar skall praktisera heterosexualitet vilket resulterar i havandeskap, och att detta skulle undvikas vid bättre lagstiftningsteknik, visar på fantasifattigdom hos kommittén och en uppfattning om att sexuella handlingar faktiskt kräver äktenskap.

Monogam heterosexualitet, en möjlig sexuell handling, kan praktiseras inom eller utanför äktenskapet. Utredningen är medveten om att sexuella praktiker kan utspelas utanför äktenskap vilket utredningen bemöter på ett pragmatiskt sätt, genom att sänka hindren mot ingående av äktenskap. Kommittén är relativt öppen i sin uppdelning av heterosexualitet, bra heterosexuella handlingar inom äktenskapet och dåliga sådana utanför, genom att behandla den senare som något man bör undvika. Sexuella handlingar utanför äktenskapet återfinns som motiv gällande möjlighet till diskretion vid lysning. Lysning sker i kyrkan vid mässa och kommittén föreslår ett avsteg från förfarandet när trolovade levit tillsammans utan att ingå äktenskap, men nu valde att legitimera sin förbindelse på grund av barn i skolålder. Dessa fall skall enligt kommittén inte vara ovanliga och man bör undvika det obehag som kan följa en offentlig lysning.¹³⁸ Införlivande och utestängande från normen för heterosexualitet, formulerat som äktenskap, fungerar som morot och piska. Normen ställer krav för införlivningen vilken inte är oproblematisk utan sker utifrån normens regler och krav. Ingående av äktenskap för sent blir skamfyllt och de som väljer att införlivas tvingas ställa upp på kraven uppställda av normen äktenskap, även om det är skamfyllt. Den som försöker förändra sitt utanförskap genom att ställa upp på kraven för införlivning, påminns av kommittén om utanförskapet genom påpekandet av avvikelserna och skammen.

Heterosexuella praktiker värderas olika om de begås inom eller utanför äktenskapet. Ingående av äktenskap är inte problemfritt och hinder är uppsatta för vissa grupper och situationer såsom psykisk sjukdom, släktskap och polygami i förståelsen flergifte. Gällande medicinska hinder motiveras det med att man vill undvika stötande äktenskap och skydda den andra koharenten. Arvsrisken är inte huvudskäl men möjlighet till dispens kan uppställas som krav sterilisering.¹³⁹ Stötande äktenskap har behandlats som fenomen ovan, likaså dispenskravet sterilisering. Gällande vad som anses som ett stötande äktenskap, dras en gräns vid part som trots ”viss intellektuell undermålighet” kan förmodas hantera situationen.¹⁴⁰ Äktenskap kräver självrådighet hos parterna och med dispensbehandling kommer en

---

¹³⁷ Ibid, s 73.

¹³⁸ Ibid, s 92.

¹³⁹ Ibid, s 59.

¹⁴⁰ Ibid, s 60.

skönsmässighet i spel, vid införlivning och uteslutande där kraven som uppställs formuleras av normen.

I utredningen konstrueras kön som olika varandra. Denna konstruering förs mest explicit i exemplifieringar i diskussioner när man diskuterar problem med lagstiftning. Gällande medling anges problem med att kräva att makarna skall närvara samtidigt, om mannen är intagen på fånganstalt eller alkoholistanstalt och kvinnan av ekonomiska skäl eller omsorg av barnen är förhindrad att bege sig till orten.¹⁴¹ Hemskillnad diskuteras som alternativ till äktenskapsskillnad under vissa omständigheter, varvid motargumentet lyder att det inte är lämpligt då hustru till alkoholskadad man kan falla undan för hans påtryckningar att fortsätta äktenskapet.¹⁴² Andra typer av exempel behandlar kvinnan som passiv och sårbar medan mannen beskrivs som svekfull, exempelvis hur särskilt kvinnor lätt medverkar till äktenskapsförord som lämnar henne utan giftorättsgods vid skilsmässa¹⁴³ eller hur mannen kan utnyttja sin starkare ställning av att inneha hyreskontrakt, trots att hustrun bör få disponera lägenhet efter skilsmässa.¹⁴⁴ Bilden av kön målas upp i problemsituationer men det är anmärkningsvärt att mannen är den som utpekas som orsak till problemet och kvinnan som lidande av situationen.¹⁴⁵ Kvinnan beskrivs som tanklös och hjälplös och mannen som försumlig eller svekfull, vilket paradoxalt nog leder till en kompatibilitet och en naturalisering av heterosexualitet. Svekfullhet kräver hjälplöshet.

Konstruktion av kvinnor och män återfinns inom utredningens behandling av föräldraskap vilket antas ingå i äktenskap. Föräldraskap är starkt bundet till heterosexualitet och äktenskap vilket ger att utredningen diskuterar äktenskap och barnlösa äktenskap¹⁴⁶ där underförståelsen är att den andra utgör undantag. Konstruktionen av moderskap framträder som oproblematiskt och självklart, där det vid skilsmässa antas att barnen skall vårdas av modern.¹⁴⁷ Faderskapet är en mer komplicerad konstruktion i utredningen där det baseras på visshet om barnets börd och problematiseras vid misshandel av barn.¹⁴⁸ Ovisshet om barns börd aktualiseras vid otrohet och diskuteras gällande avskaffande av tio månaders väntetid för kvinnor att påbörja nytt äktenskap. Avskaffandet motiveras med möjlighet att legitimera barn¹⁴⁹ men man diskuterar den kränkning det riskerar att föreligga för man, att barn avlat av honom i nytt äktenskap kan få fastsällt faderskap hos den nya mannen.¹⁵⁰ Utredningen anger dock att om kvinna varit otrogen, orsakat skilsmässa och sedan gifter sig med annan, bortfaller den första mannens intresse av att göra anspråk på faderskap då han i vart

---

¹⁴¹ Ibid, s 322.

¹⁴² Ibid, s 200.

¹⁴³ Ibid, s 154.

¹⁴⁴ Ibid, s 272.

¹⁴⁵ Undantag från problemformuleringen med mannen som orsak till problem är diskussionen om avskaffande av tio månaders väntetid för kvinnan gällande omgifte efter äktenskapsskillnad, vilket behandlas senare.

¹⁴⁶ SOU 1964:35, s 328.

¹⁴⁷ Ibid, exempelvis s 324.

¹⁴⁸ Ibid, s 199.

¹⁴⁹ Ibid, s 72-73.

¹⁵⁰ Ibid, s 72.

fall är ”oviss” om dess härstamning.¹⁵¹ Ovissheten som omöjliggör intresse hos mannen, avspeglas i krav på monogami hos modern, för faderskap. Att enbart en misstanke om annan härstamning är tillräcklig för att störa mannens faderskapskänslor, vittnar om ett instabilt faderskap och stränga sociala sanktioner för kvinnor som inte uppfyller den.

Utredningen kritiserar även hur barnets bästa inte alltid avspeglas i beslut om äktenskapsskillnad. När skilsmässogrunderna är att make i märklig mån åsidosatt sina plikter och det finns barn i äktenskapet, kan äktenskapets bestånd vara till barnens nytta och glädje och kommittén vill ge stöd till make som för barnens skull vill hålla samman familjen.¹⁵² Barns bästa, tolkat som föräldrarnas stabila äktenskap, legitimerar insatser för stabila äktenskap även när detta äktenskap är problematiskt utifrån barns bästa. Otrohet diskuteras särskilt i fråga om barns bästa, att i många fall kan nekad äktenskapsskillnad vara till för godo för barnet även om ett gott förhållande krävs för att fostra barn, och för ett gott förhållande krävs sexuell trohet.¹⁵³ Avvägningen av barnets bästa ställs på sin spets gällande äktenskapsskillnad på grund av misshandel av barn, där man enligt utredningen bör väga skadan av misshandeln mot skada av föräldrarnas äktenskapsskillnad.¹⁵⁴ Barns bästa konstrueras här som synonymt med stabil monogam heterosexuallitet hos barnets föräldrar vilket legitimerar en hierarki där denna stabilitet i kombination med andra dåliga heterosexuella praktiker, såsom våldsamhet hos en förälder, värderas högre än ett avslutat äktenskap med lugnare miljö.

Beskrivningarna om kön kommer ur diskussioner om ekonomi, vilket i sig är formad runt kön. Konstruktionen av kvinnan som förfördelad följs upp av diskussioner om ekonomiska regler till den svagare partens skydd, ibland uttalat som den kvinnliga parten. Ett exempel är diskussion om att kvinnan om mannen försummat sitt underhåll skall kunna gå till makes arbetsgivare och utfå hans lön¹⁵⁵ och utvidgad representationsrätt för kvinnor, så att de kan binda mannen gällande särskilda behov, såsom sjukvård.¹⁵⁶ Att kvinnan är målet för skyddslagstiftning anges även av kommittén som överensstämmande med den allmänna uppfattningen. Gällande skadestånd för bruten trolovning anges att skadeståndgrund för enbart kvinnan inte kan motiveras med särskild hänsyn och att skadestånd för mannen måste verka främmande för allmänheten.¹⁵⁷

Konstruktionen av en kvinna som behöver stöd och skydd i äktenskapslagstiftningen leder till att kvinnan konstrueras som i behov av andra regler än mannen. Utredningen föreslår flera regeländringar till den svagares fördel, såsom jämningsmöjligheter, vilket exemplifieras med kvinna som saknar inkomst,¹⁵⁸ men gällande lagstiftning som är könsspecifik eller motiveras av avsaknad av inkomst, något som kommittén ser som ett kvinnligt problem, läggs inga specifika förslag. Den enda regel

---

¹⁵¹ Ibid, s 78.

¹⁵² Ibid, s 184-185.

¹⁵³ Ibid s 193.

¹⁵⁴ Ibid, s 200.

¹⁵⁵ Ibid, s 106.

¹⁵⁶ Ibid, s 112.

¹⁵⁷ Ibid, s 44.

¹⁵⁸ Ibid, s 38.

med kön som rekvisit som kommittén vill ställa sig bakom är begränsning av kvinnans gäldansvar, och detta skydd begränsas till avsaknad av inkomst. Denna reform är även i princip en utökning av ansvar för kvinnan och inte en ökning av ekonomiskt skydd. Denna regeländring är den enda i utredningen som motiveras med ökad likställighet.¹⁵⁹ Att ökad likställighet endast används som motivering för en försämring av kvinnans skydd kan ses som en definition av likställighet i utredningen, som att fördelar inte skall utgå på grund av kön.

Gemensam ekonomi eftersträvas för makarna, både mellan de två och utåt gentemot tredje man. Transaktioner mellan makar har ingen giltighet,¹⁶⁰ och likadelning för hustruns rätt att ta del av besparingar¹⁶¹ vilket är en del av denna gemenskap. Trots idealet av ekonomisk gemenskap som verkar till fördel för makarna, ses kvinnans ställning som utsatt av kommittén. Hennes utsatthet motiveras dock inte ett avsteg från könsneutral lagstiftning, vilket resulterar i att ingen lagstiftning kan formuleras för att hjälpa hennes utsatta position. Lagstiftningsskydd som eftersträvas för kvinnors skyddsbehov kan inte formuleras då de i sådan lagstiftning även måste gälla män i utsatt situation. Utredningen diskuterar inte mannens eventuella utsatthet (undantag utgörs av otrohet) utan använder motstånd mot att mäns möjlighet att erhålla stöd till att blockera reformer som ger kvinnor stöd. Att på samma sätt motargumentera gällande att en regel införs, med åsikten att det är olämpligt att kvinnor skall åtnjuta rätten, verkar avlägset. Utredningen diskuterar skillnader mellan män och kvinnor men denna skillnad avspeglas inte utanför en universalitet i mannens behov. Likställande i lagen gäller för olika erfarenheter och situationer, och modelleras efter mannens behov eller icke-behov.

En uppräknig gällande äktenskapshinder på grund av släktskap förtjänar särskilt omnämnande där uppbyggnad av släktskap skissas upp med en beskrivning av hur kvinnan är släkt med mannen, exempelvis att kvinnan är dotter till mannens helsyskon.¹⁶² Kartan över släktskap utstrålar från mannen som utgångspunkt vilket illustrerar en heterosexuell konstruktion med mannen som första subjekt.

Att likställighet inte är prioriterat kan diskuteras i ljuset av analysen av följderna av ett borttagande av tio månaders väntetid för kvinnor att ingå nytt äktenskap efter äktenskapsskillnad. Analysen rör frågor om barns börd och fastställande av faderskap, och behandlar dessa frågor i detalj. Analysen följs upp av ett påpekande att regeln i viss mån är diskriminerande mot kvinnor.¹⁶³ Diskriminerings-effekten nämns som en bisak vilket kan tyda på att den heterosexualitet som konstrueras i lagstiftningen inte har som mål att vara en icke-diskriminerande likställd sådan.

I utredningen kritiseras likadelningen, en del av makarnas intressegemenskap, infördes för att tilldela varje make rätten att dela sin makes ekonomiska villkor och för att undvika att underskatta hustruns arbete i hemmet, som otidsenlig. Kommittén anger att reglerna är skapade

---

¹⁵⁹ Ibid, s 35-36.

¹⁶⁰ Ibid, s 102.

¹⁶¹ Ibid, s 248.

¹⁶² Ibid, s 69.

¹⁶³ Ibid, s 73-79.

för det livslånga äktenskapet och att de bör revideras med dagens skilsmässostatistik som grund. Det kan verka stötande med likadelning i korta äktenskap och det finns en farhåga att man kan skilja till sig pengar.¹⁶⁴ Att beteendet som skall motverkas är att skilja till sig pengar, och inte att gifta till sig pengar, är en del av utgångspunkten i gemensam ekonomi för makarna är eftersträvansvärd, vilket inte skall bibehållas efter skilsmässan.

Den principiella frågan om ”ingripande mot den tilltagande skillnadsfrekvensen”¹⁶⁵ diskuteras. Missbruk av lagstiftningen definieras som *förhastade skilsmässor* och där formuleringen, djup och varaktig söndring hindrar användande av paragrafen kort tid efter giftermålet, anges som avsedd verkan, vilket ger bilden av en skilsmässolagstiftning som motverkar skilsmässor. Heterosexualiteten i äktenskapet är idealt livslång, och det institut som skall förhindra ”förhastade skilsmässor” är medling.¹⁶⁶ Gällande barnlösa äktenskap anges särskilt att ett av motiven till medling saknas men att äktenskapsskillnad fortfarande kan förebyggas.¹⁶⁷

Äktenskapsskillnadsgrunden otrohet behandlas på sätt som skiljer sig från behandlingen under diskussion om tio månaders väntetid för kvinnor, där kränkningen varit central. Otrohet beskrivs fortfarande som kränkande¹⁶⁸ men utredningen vill införa tid till besinning för den bedragne, genom att välja hemskillnad istället för äktenskapsskillnad.¹⁶⁹ Att ge människor möjlighet eller tvinga dem att ta tid att begrunda om de kan förlåta otrohet står i kontrast med den vikt som lagts vid sexuell trohet ovan i utredningen¹⁷⁰ och även om utredningen kommer till slutsatsen att det kan upplevas som kränkning att inte erhålla äktenskapsskillnad,¹⁷¹ beskrivs vikten av sexuell trohet som varierande mellan situationen inom äktenskap och otrohet som äktenskapsskillnadsgrund. Värderingsförändringen kan förklaras i huruvida handlingen, otroheten, är en handling som riskerar ett äktenskap eller en handling, där bedömningen av densamma är det som riskerar äktenskapet.

Hemskillnad och äktenskapsskillnad erhålls om giltigt skäl finns, om makarna är ense krävs långvarig splittring. Om enbart ena maken begär hemskillnad eller äktenskapsskillnad krävs att den andra maken gjort sig skyldig till exempelvis försummelse, otrohet eller sinnessjukdom. De skäl som krävs kan delas upp i olämplighet för heterosexuellt äktenskap, såsom sinnessjukdom eller missbruk av rusmedel och avvikelser från normen för heterosexualitet, exempelvis genom särlevnad eller tvegifte. Varje godtagbar orsak till skilsmässa ger kriterier för god heterosexualitet genom sin exkludering. Otrohet som skilsmässoskäl anger monogami som förenlig med heterosexuella normen.

Att ena maken kan söka hemskillnad eller äktenskapsskillnad med grund i den andra makens handlingar eller attribut, ger upphov till en positionering där en make orsakat skilsmässan och den andra är oskyldig.

---

¹⁶⁴ Ibid, s 248-249.

¹⁶⁵ Ibid, s 28.

¹⁶⁶ Ibid, s 183-184.

¹⁶⁷ Ibid, s 328.

¹⁶⁸ Ibid, s 193.

¹⁶⁹ Ibid, s 331.

¹⁷⁰ Ibid, exempelvis s 193.

¹⁷¹ Ibid, s 193.

Den som är ”skyldig” har begränsad tillgång till skydd av lagstiftningen. Underhållsskyldighet kräver synnerliga skäl om andra maken bär skulden till hemskillnad och utredningen anger att det är orimligt att den med mer egendom skall avstå från den, om den andra maken bär skulden till skilsmässan.¹⁷² Make måste ha rena händer för assistans av rättsväsendet, vilket leder till ett rationellt synsätt av avslutade äktenskap som ett individuellt misslyckande, snarare än ett misslyckat äktenskap.

Positioneringen i skyldig och oskyldig part, får effekten att det krävs just oskuld hos den part som söker äktenskapsskillnad eller hemskillnad. Make kan inte begära äktenskapsskillnad på grund av otrohet som hon samtyckt till eller varit delaktig i. Omedelbar äktenskapsskillnad kan inte ges om make själv varit otrogen eller lämnat hemmet under längre tid utan andledning och äktenskapsskillnad skall inte medges på makes talan om hennes förhållande eller andra omständigheter talar mot det.¹⁷³

---

¹⁷² Ibid, s 220.

¹⁷³ Ibid, s 189.

5 Studie III: 1990-tal - Samlevnad utanför traditionellt äktenskap, samboskap och partnerskap

5.1 Partnerskap del A (SOU 1993:98)

Utredningen tillsattes 1991 under en socialdemokratisk regering och till ordförande utsågs Barbro Westerholm från folkpartiet och som sekreterare vid överlämnandet av utredningen satt Elisabeth Hägglund från Vänsterpartiet. Samtliga ledamöter var partipolitiska och 1992 tillkom även representanter för Ny demokrati och Kristdemokratiska samhällspartiet. Direktivet angav att utredningens mål var att utvärdera lagen om homosexuella sambor och behovet av lagstiftning gällande registrerat partnerskap. Arbetet har bedrivits med experter inom sociologi och etnologi och med en hovrättsassessor.

Partnerskap behandlar frågan om partnerskap, äktenskapsliknande lagstiftning för personer av samma kön och är en revision av lagstiftningen gällande homosexuella sambor. Utgångspunkten är alla människors lika värde och den homosexuella kärlekens likvärdighet med den heterosexuella. Den föreslagna lagstiftningen avser hjälpa homosexuella som grupp i samhället.

Utredningen är uppbyggd av en genomgång av homosexuellas situation i samhället, vilket diskuterar relationer, historia och rörelsen för homosexuellas rättigheter och dess krav på reformer, vilket följs av en komparation med andra länders lagstiftning, konsekvenser av den föreslagna lagstiftningen och specialmotiveringar. Man föreslår även lagstiftning och går igenom föreslaget utifrån synpunkter på trygghet, rättvisa, tolkningar av bibeln, mänskliga rättigheter och juridisk-tekniska svårigheter. Ledamöterna från Moderata samlingspartiet, Centerpartiet, Kristdemokratiska samhällspartiet och Ny demokrati har bifogat deras gemensamma reservation.

Studien kommer att utgå från hur införlivandet av en ny grupp i äktenskapslagstiftningen har konstruerat homosexualitet och heterosexualitet, och vilka problem som uppstår vid detta införlivande. Studien behandlar även hierarkier mellan olika hushållstyper och hur utredningen gestaltar och konstruerar heterosexuella, homosexuella, monogami och äktenskap.

5.1.1 Analys

Införande av partnerskap motiveras av känslomässiga skäl, ekonomiska skäl och rättviseskäl. Utredningens utgångspunkt är att den enda skillnaden mellan homosexuella och heterosexuella är att

homosexuella dras till människor av samma kön och heterosexuella till motsatt kön och det ankommer inte på samhället att ha synpunkter på människors val av samlevnadsform. Genom en partnerskapslagstiftning skall homosexuella få tillgång till en värdefull juridisk ram för relationer och få tillfälle att manifesteras sin kärlek.¹⁷⁴

Utredningen gör uttalandet att den bejakar istället för förnekar kärlek mellan människor och att kärlek är en viktig drivkraft, inte enbart för den enskilda utan även för samhället, något som diskuterats ovan under SOU 1960:21. Partnerskap skall ge homosexuella tillgång till de fördelar som ingår i äktenskap, en införlivning i en norm som skall ges känslomässig och ekonomisk trygghet.¹⁷⁵ Homosexuell kärlek, och därmed heterosexuell kärlek, konstrueras som innehållande kärlek, omtanke, ömhet, vänskap, lojalitet och omsorg¹⁷⁶ genom införlivande som definierar normen. Definitionen av normen sker genom presentationen av aspekter som naturliga, objektivt eftersträvansvärda och genom legitimering av införlivande vid uppfyllande av normen.

Homosexualitet definieras i utredningen snarast som en personlighetsinriktning som innefattar andra känslor än rent sexuella såsom kärlek och omsorg.¹⁷⁷ Utredningen tillbakavisar argument mot partnerskap och homosexualitet gällande förförelseteorier och huruvida homosexualitet kan smitta såsom osanna.¹⁷⁸ Argument rörande huruvida partnerskapslagstiftning ökar antalet homosexuella eller inte, borde vara irrelevant utifrån ett likställande av homosexuella och heterosexuella. Heterosexualitetens tolkningsföreträdare ger avvikaren förklaringsansvar, i detta fall en värdering av homosexualitet som accepterad utifrån att den är ofrånkomlig snarare än ett likställande.¹⁷⁹

Bisexualitet beskrivs i utredningen, men utredningen anger att uttrycket homosexuella, används i betydelsen av personer som enbart dras till personer av samma kön, vilket leder till en exkludering av bisexuella i diskussionen.¹⁸⁰ Denna exkludering av bisexualitet (och osynliggörandet av detsamma) leder till en dualistisk uppdelning av sexualitet med en stark avgränsning av kön, kvinnligt och manligt. Uppdelningen, som utesluter bisexualitet, ger även att utredningen dels förstärker en norm av heterosexualitet genom att enbart diskutera det och dess motsats, homosexualitet och dels till en norm av en sexualitet som är orörlig och riktad. Detta leder till en norm för heterosexualitet, såsom stationär och oproblematiserad.

Vid motivering av partnerskap motiveras och konstrueras även äktenskap genom att konstruktionen av partnerskap får formen av konstant hänvisning till äktenskap. Partnerskap motiveras av att homosexuella har samma behov som heterosexuella och inte av att homosexuella har behov fristående från en jämförelse med heterosexuella parrelationer. Argumentet

---

¹⁷⁴ SOU 1993:98, s 11, 13-14.

¹⁷⁵ Ibid, s 11, 14.

¹⁷⁶ Ibid, s 23.

¹⁷⁷ Ibid, s 51.

¹⁷⁸ Ibid, s 54.

¹⁷⁹ Sjöholm, s 19.

¹⁸⁰ SOU 1993:98, s 51.

konstruerar äktenskapet som objektivt positivt och motiverat av dess behov hos gruppen heterosexuella, ett behov som överskrivs i andra grupper. Äktenskapet som producerande av fördelar såsom känslomässig trygghet konstruerar andra typer av förhållande som avsaknande av sådan trygghet genom exkludering.

Lagstiftningen skall enligt utredningen betona likheterna över skillnaderna men grundläggande skillnader måste komma till uttryck.¹⁸¹ I förslaget görs detta genom exkludering av homosexuella från lagstiftning gällande föräldraskap och lagstiftning som är beroende av kön.¹⁸² Skillnader som motiverar särställning är det särskilda förhållandet mellan en kvinna och en man, ger upphov till lagstiftning gällande enbart kön. Kön behandlas inte som en aktuell fråga i homosexuella förhållanden och vid denna särreglering utreds inte om homosexuella har samma typ av speciella behov. Kön tillskrivs därmed skillnad i heterosexuella förhållanden, kopplas samman med heterosexualitet och minskar i relevans vid andra typer av förhållanden. Undantaget för homosexuella gällande lagstiftning om barn, motiveras till stor del av att detta strider mot värderingar i samhället och en avsaknad av okritiserad forskning.¹⁸³

Lagstiftningstekniken man förespråkar, där partnerskap skall motsvaras av äktenskapet med vissa undantag kan tolkas som en införlivning i normen gällande homosexuella som lever i en situation som ger att de kan registrera partnerskap. Det tillfogas till förslaget ingen utredning om vilka behov homosexuella partners har, utan dessa antas vara densamma som heterosexuella makar, ett tolkningsföreträde för heterosexuellas anspråk som naturaliserar normen av heterosexualitet. Lagstiftningen gällande äktenskap har utvecklats stegvis, ibland med utgångspunkten i de behov heterosexuella par har, och ibland med utgångspunkten i hur man vill att äktenskapet skall vara. Många av paragraferna har även sin grund i olika heterosexuella praktiker, ibland i former som inte längre praktiseras. Giftorätt och likadelning motiverades till stor del av kvinnans arbete i hemmet och hennes krav på hälften av besparingarna vid upplösning av äktenskapet eller vid dödsfall.¹⁸⁴ I utredningen anges just giftorätt som okontroversiellt angående inkludering i partnerskapslagen.¹⁸⁵ Med partnerskapslagstiftningen ges inget utrymme att undersöka om behoven är annorlunda för homosexuella, enbart vilka lagregler de inte skall ha tillgång till.

Ett uteslutande för homosexuella gällande vissa frågor kan ses som en hierarki gällande vems behov lagstiftningen inriktar sig på. Lagstiftningen gällande institutionell monogami får formen av att vara riktad i första hand till heterosexuella och i andra hand homosexuella, genom nämnda uteslutande. Skulle det vara möjligt att lagstifta om situationer som enbart vore tillämplbara för homosexuella partners beroende på deras behov och önskemål, och där heterosexuella utesluts från, vid brist på behov?

---

¹⁸¹ Ibid, s 97, 98.

¹⁸² Ibid, 19-20.

¹⁸³ Ibid, s 19-20.

¹⁸⁴ Exempelvis SOU 1964:35.

¹⁸⁵ SOU 1993:98, s 105.

Ökande av acceptans anges underlätta fasta och varaktiga förhållanden¹⁸⁶ och minskar risken att människor som egentligen är homosexuella vill vara ”normala” och gifter sig vilket skulle leda till att den relationen inte blir stabil och varaktig.¹⁸⁷ Svårigheter för homosexuella, i förhållande till heterosexuella, att bevara sin relation anges även vara resultat av omgivningens negativa förväntningar och avsaknad av hinder för uppbrott.¹⁸⁸ Stabila förhållanden som norm ger att avvikelser instabila sådana förklaras och dessa ”objektiva” problem skall avhjälpas genom en partnerskapslagstiftning.

Utredningen diskuterar homosexuellas situation utifrån hälsofrågor, historia, mänskliga rättigheter med mera, och lagstiftning skall öka tryggheten hos homosexuella. Detta stöd, en form av införlivning, är villkorat då det ges utifrån stabila förhållanden, monogami och tvåsamhet, krav för att leva upp till den heterosexuella normen. Den ökade acceptansen skall bli resultat av partnerskapslagstiftning¹⁸⁹ men lagstiftningen är främst syftande till att hjälpa människor i relationer, inte människor som är homosexuella. Ett partnerskap motiverat av en insats för homosexuella ger partnerskap och i förlängningen äktenskapet en objektivitet och en form av problemlösning.

Att behov hos homosexuella gällande ekonomi, juridik och känslomässig trygghet fylls av ett äktenskapsliknande institut, partnerskap, står som ensam lösning. Att detta institut samtidigt sammankopplas med stabilitet och med livslånga förhållanden, sammankopplar ekonomisk och juridisk trygghet, med livslånga relationer. Utredningen eftersträvar stabila förhållanden vilket uttrycks explicit genom uttalande att partnerskapslagstiftning skulle främja just sådana förhållanden,¹⁹⁰ och anges som motiv att införa lagstiftningen. Detta varaktiga förhållande inkluderar tvåsamhet för såväl heterosexuella som homosexuella med straffansvar för tvegifte.¹⁹¹

Utredningens arbete för stabila förhållanden motiveras främst med barn,¹⁹² vilket ger en sammankoppling mellan barn och äktenskap, och i förlängningen barn och partnerskap. Sammankopplingen mellan barn och partnerskap motarbetas i utredningen genom utestängande av homosexuella från möjlighet att adoptera barn m.m. men pragmatiserar gällande uppbrott från relationer. Begreppet ”förhastade skilsmässor”, vilket diskuterats ovan under SOU 1964:35, anges som anledning till betänketid vid skilsmässa mellan heterosexuella makar. Gällande heterosexuella vill man motverka påfrestningar för berörda och anger särskilt barnen i behov av stabila familjebildningar. Man diskuterar om det finns ett lika starkt intresse att verka för stabilitet till partnerskap. Avsaknaden av intresse att bibehålla stabilitet, en del av normen, vid relationer som på andra sätt inte uppfyller normen återfinns i studie II gällande barnlösa. Tolkningsföreträdet som ges

---

¹⁸⁶ Ibid, s 81.

¹⁸⁷ Ibid, s 15.

¹⁸⁸ Ibid, s 57-58.

¹⁸⁹ Ibid, s 73.

¹⁹⁰ Ibid, s 126.

¹⁹¹ Ibid, s 13.

¹⁹² Ibid, s 104.

till den normen ger en universalitet gällande dess behov och modell för insatser. Utredningen väljer att applicera den lagstiftningsteknik som modelleras utifrån normens intresse med motivet att samma påfrestningar uppstår vid uppbrott från partnerskap och att det förekommer barn även inom partnerskap.¹⁹³

Arbete i utredningen för stabila äktenskap fungerar både preventivt mot ingående av äktenskap som har en inbyggd instabilitet och motverkande mot uppbrott från potentiellt stabila relationer. Bevarandet av relationer och partnerskap inriktar arbetet på omgivningen i form av minskande av negativa attityder och införande av sociala hinder. Äktenskapet och partnerskapet konstrueras som en sammanbindning av två individer som enbart har möjlighet till gemenskap genom institutet. De inblandades påfrestningar under en skilsmässa ges ett stort utrymme, men inte påfrestningar gällande ett pågående äktenskap eller partnerskap, vilket uttrycker en tilltro till normens modell och en misstänksamhet mot avvikare.

Heterosexualitet och homosexualitet konstrueras även genom exkludering av hushåll som inte är baserade på romantiska känslor. Dessa hushåll kallas ”andra hushåll”, ett benämning som isolerar denna grupp från normen genom att tvinga den att förhålla sig till romantiskt baserade hushåll. För dessa anges det att det är svårt att sätta upp regler som svarar mot behov och utredningen anger att den inte känner till några önskemål.¹⁹⁴ Att på detta sätt gå från att det inte uttrycks önskemål om att få tillträde till partnerskapslagstiftning, till att utredningen förespråkar ett utestängande av gruppen, är en slutsats som kan ifrågasättas. Att det finns få presumtiva hushåll som skulle vilja registrera sin samlevnad, kan jämföras med att utredningen gällande partnerskap angett litet antal presumtiva partners inte kan tala ensamt mot lagstiftning.¹⁹⁵

Att utesluta ”andra hushåll”, av utredningen kallade en heterogen grupp,¹⁹⁶ ger att det finns skillnader mellan grupperna andra hushåll och relationer baserade på heterosexualitet och homosexualitet, då särreglering sker mellan ”andra hushåll” och sambo, partnerskap och äktenskap.¹⁹⁷ Att ”andra hushåll” är en heterogen grupp till skillnad mot de romantiskt baserade definierar den senare gruppen som homogena genom påpekande av skillnader. Exkluderingen av ”andra hushåll” uttalar en norm för heterosexualiteten som motiverar utestängande och villkorar normen för romantiskt baserade hushåll och heterosexuella. Att ”andra hushåll” inte behöver stöd då dessa inte är stadigvarande ger rekvisitet stadigvarande gällande romantiska sådana och leder till en slutsats att andra typer av hushåll är tillfälliga med romantiskt baserade hushåll som slutmål eller i brist på tillträde till ett sådant. Exkluderandet ger en legitimitet för äktenskapet på bekostnad av andra hushåll.

Utredningens förslag delar in hushåll i en hierarki där heterosexuella som ingått äktenskap har tillgång till den mest utpräglade skyddslagstiftningen, äktenskapslagstiftningen, och andra sociala regler som

---

¹⁹³ Ibid, s 104.

¹⁹⁴ Ibid, s 15, 86.

¹⁹⁵ Ibid, s 18.

¹⁹⁶ Ibid, s 85.

¹⁹⁷ Ibid, s 94.

modelleras efter gruppens behov. Registrerade partners har tillträde till samma regler med vissa identifierade undantag. Heterosexuella sambor har tillträde till en mindre ingående skyddslagstiftning i form av sambolagstiftning där homosexuella sambor har tillträde med samma typ av begränsningar som registrerade partners i förhållande till äkta makar. Slutligen faller ”andra hushåll” utanför möjlighet till någon skyddslagstiftning oberoende om man har önskemål om detta, en tydlig hierarki.

5.2 Nya samboregler (SOU 1999:104)

Arbetet i *Nya samboregler* leddes av ordförande Karin Lindell, chef för allmänna reklamationsnämnden, och sekreterare Monica Felding. Ledamöterna är partipolitiska och samtliga riksdagspartier är representerade. Utredningen tillsattes av en Socialdemokratisk regering 1997 och direktiv var att utreda huruvida skillnader i lagstiftning mellan heterosexuella sambor och homosexuella sambor var motiverade och om skyddet bör utvidgas till andra former av hushåll. Arbetet har resulterat i förslaget att sammanslå lagstiftning gällande heterosexuella sambor och homosexuella sambor och en utvidgning av vilken egendom som skall ingå i bodelning. Inga förändringar föreslås gällande andra hushåll.

Utredningen diskuterar den lagstiftning som skall utredas med en genomgång av densamma och en kort komparation gällande andra länders lagstiftning. Sedan följer de övervägande man gjort, med diskussioner om de enskilda artiklarna, och en genomgång av förslag, inklusive samkörande av lagstiftning gällande homosexuella och heterosexuella sambor. Vidare utreds det sociala trygghetsområdet och andra gruppers behov av skyddslagstiftning, då främst andra typer av hushåll än de romantiskt baserade.

Samboutredningen föreslår ett ökat stöd för den svagare parten, genom en utökning av den egendom som skall ingå i bodelningen, och genom en möjlighet att ensidigt avsluta ett samboförhållande. Dessa förslag motiveras i utredningen bland annat av jämställdhet. Lagstiftning gällande heterosexuella sambor och homosexuella sambor rekommenderas sammanslås med samma undantagsregler för homosexuella sambos gentemot heterosexuella som gäller för registrerade partners och äkta makar. Litet intresse och borgenärsskydd motiverar ett fortsatt utestängande av andra typer av hushåll från sambolagen och dess skyddsregler.

Studien kommer att fokusera på konstruktion av heterosexualitet vid definitionen av samboskap och i jämförelsen med andra hushåll. Vikt kommer även att läggas vid konstruktion av kvinnor och män, och homosexualitet och heterosexualitet, både som motsatser och som förstärkning av varandra.

5.2.1 Analys

Definitionen av samboskap ges av utredningen genom kriterier för att falla under lagstiftningen, vilka är stadigvarande parförhållande och

gemensamt hushåll.¹⁹⁸ Dessa kriterier konstruerar en heterosexualitet och en homosexualitet utifrån samma förutsättningar och i förhållande till samboskap. Stadigvarande förklaras som att arrangemanget skall ha viss varaktighet eller åtminstone vara tänkt att ha det. Att förhållande skall uppmätas i en viss tid är tätt sammanlänkat med äktenskapets uttalade mål, att vara livslångt, och rekvisitets formulering motiveras inte utredningen utan verkar tolkas som naturligt och underförstått. Krav på gemensamt hushåll motiveras med att sambolagen främst tjänar som regelverk för avveckling av det ekonomiska samarbete ett sambopar antas praktisera.¹⁹⁹ Att utredningen pekar på att lagverket till stor del reglerar uppbrott från ett samboförhållande eller dödsfall ger en förutsättning för tidsbegränsat parförhållande och låter även ett sådant uppbrott vara förutsägbart. Detta är ett avsteg, om än litet, från normen med livslånga parförhållande. Villkor som uppställs när ett förhållande skall bedömas angående dess införlivning under det lagtekniska begreppet sambo i utredningen ger en universalitet till villkoren. Kriteriernas oproblematisering och ställning som rekvisit, i praktiken krav, ger en förstärkning av deras existens som grund för förhållanden och utestängandet av de grupper som inte uppfyller rekvisiten legitimerar kraven som en del av normen.

Kriterium att båda parterna är ogifta och att de ej ingått partnerskap med någon annan part för att falla under sambolagstiftning har indirekt kritiserats av lagrådet. Lagrådet har påpekat att det ger en snäv tolkning av samboskap, vilket utredningen bifaller, och föreslår att en så snäv tolkning inte bör användas vid tillämpning av lagstiftning om det inte uttryckligen anges som krav att parterna varken ingått äktenskap eller partnerskap. Kommittén väljer dock att bibehålla kravet i lagstiftningsförslaget.²⁰⁰ Beslutet att exkludera de sambopar som är gifta eller ingått partnerskap motiveras inte, vilket i sig är en värdering. Heterosexualitet eller homosexualitet inom sambolagstiftningen konstrueras som en institution där förhållanden som faller under både samboskap och äktenskap eller partnerskap inte ingår. De två instituten hålls därmed effektivt isär, konkurrens mellan dem undviks, och institutionell monogami står som modell för lagstiftningen.

Kritik som diskuteras i utredningen är att lagstiftningen medför att människor inte gifter sig, utan istället väljer samboskap. Kritiken syftar till att motivera åtgärd för att stoppa en ”olycklig sociologisk utveckling”. Utredningen väljer att inte kritisera beskrivningen olycklig utveckling, utan godtar den definitionen och visar istället att den ”olyckliga utvecklingen” påbörjades före lagstiftningen.²⁰¹ Denna acceptans av beskrivningen ”olycklig” gällande utvecklingen är en klar tolkning av äktenskapet som eftersträvansvärt i förhållande till samboskap.

Uppräkningen av kriterierna för samboskap är inte komplett, det sista kravet ingår i rekvisitet parförhållande, och är det som utredningen vill ersätta kriteriet man och kvinna med två personer.²⁰² Ett samboskap är ett

---

¹⁹⁸ SOU 1999:104, s 185-186.

¹⁹⁹ Ibid, s 186.

²⁰⁰ Ibid, s 187.

²⁰¹ Ibid, s 173-174.

²⁰² Ibid, s 187.

tvåsam samt sådant, en aspekt av normen för sexuella handlingar. Normen gällande tvåsamhet är så stark att den inte nämns i utredningen, utan uppfattas som naturlig och objektiv och ges tolkningsföreträde med antagandet att alla romantiskt baserade hushåll praktiserar tvåsamhet.²⁰³

Utredningen utgår i sin behandling av en sammanslagning av sambolagen och sambolagen för homosexuella sambos, från att likställning ska nås så långt som möjligt.²⁰⁴ Omotiverade särställningar uttalas som oönskade, utan att problematisera vad som utgör en motiverad särställning. Motivering av skillnader hänvisas till partnerskapsutredningen, men en sådan hänvisning faller ganska lätt när man tidigare i utredningen, gällande inkludering av bil i bodelning, har gått uttalat längre än äktenskapslagstiftning för heterosexuella.²⁰⁵

De skillnader i lagstiftning som man finner motiverade är regler om familjebyggnad med barn, vilket har diskuterats ovan. Skillnaden i lagstiftningsförslaget reproducerar hierarkin mellan heterosexuella och homosexuella handlingar och lagstiftningen flyttar sexuella handlingar som är homosexuella längre mot vad som uppfattas som normalt.

Uttalanden om kön är sparsmakade i utredningen vilken antagligen kan förklaras med att utredningen är av uppfattningen att den lagstiftning som skall följa av jämlikhetstänkandet, som i Sverige har tagit formen av könsneutralitet och könsblindhet. Kön anges i praxis,²⁰⁶ vid diskussion om övergång till könsneutral lagstiftning,²⁰⁷ jämställdhetsdiskussion²⁰⁸ och gällande personer som far illa i förhållande.²⁰⁹ Kön konstrueras som inverkan vid heterosexuell jämställdhetsproblematik och våldsamma relationer, något som sammankopplas. De jämställdhetsproblem som formuleras konstruerar män som problemens orsak, en konstruktion som är tämligen genomgående i materialet i studien, även om problemet definieras olika.

I diskussionen konstrueras kön runt kontexten jämställdhet. Konstruktionen berör till större delen kvinnor som den svagare part man skall skydda för att uppnå bättre jämställdhet.²¹⁰ Att den svagare parten skulle vara kvinnan uttalas aldrig, vilket leder till en förenkling och en definitionsavsaknad. Att enbart kvinnors behov redovisas under jämställdhetsdiskussion konstruerar en problemlös man gällande kön och en jämställdhet som är konfliktlös.

---

²⁰³ I en hearing som hållits med andledning av införande av en sambolagstiftning för heterosexuella och homosexuella sambos och angående införande av rekvisitet två personer istället för man och kvinna, har RFSL uttalat att denna formulering låter innefatta bisexuella, vilket man ser positivt på. Jag vill dock påpeka att den faktiskt ger mer frihet än så. Formulering två personer går även över en dualism i könstänkandet, att det finns enbart män och kvinnor och att man föds till biologiska kön, och ger frihet att själv definiera sitt kön utan att därigenom behöva välja lagstiftning, eller att lagstiftning väljer kön åt individer, i vart fall inom samboskapet.

²⁰⁴ SOU 1999:104, s 266.

²⁰⁵ Ibid, s 199-201.

²⁰⁶ Ibid, exempelvis s 148.

²⁰⁷ Ibid, exempelvis s 184.

²⁰⁸ Ibid, s 335-336.

²⁰⁹ Ibid, s 242.

²¹⁰ Ibid, s 335.

Utredningen anger att deras förslag, då det stärker den svagare partens skydd och motverkar att kvinnor far illa i äktenskap,²¹¹ gynnar jämställdheten. Lagstiftningen är uttalat formulerad efter heterosexuellas situation och är inte en objektiv, sexualitetsblind lagstiftning. I denna jämställdhetsdiskussion utgår man från att part i situationen som regleras av sambolagen är en part som praktiserar heterosexualitet, vilket anger heterosexualitet som norm och ett samboskap tolkat som heterosexuellt.²¹²

Kommittén behandlar ett förslag om registrering för samboskap för att klargöra dels för parterna och dels för utomstående om rättsförhållandet, men väljer att inte införa registrering. En sådan registrering anses kunna uppfattas som stötande om man felaktigt registrerar sig när man inte är sambos eller om sambos underlåter att registrera sig.²¹³ Idén om stötande förhållande i formen av äktenskap har behandlats ovan under studie II men uttalandet behandlar även åtråvärdheten av de regler som finns för sambos hos andra grupper och ett medgivande om att alla sambos inte anser sig ha behov av lagstiftningen.

Utredningen behandlar sådana andra grupper som kan komma ifråga för skyddslagstiftning, i utredningen kallade ”andra hushåll”. Exkludering av ”andra hushåll” från lagstiftningen motiveras med att dessa ”andra hushåll” i regel inte uppfyller de krav på varaktighet som uppställs för sambopar, då de sällan är menade att bestå och att det ofta saknas ekonomisk sammanflätning eller ekonomisk gemenskap.²¹⁴ Att de krav som uppställs för införlivande är att uppfylla normens, heterosexualitetens, krav är oproblematiserat. Kraven för skyddslagstiftning är att likna romantiska förhållanden, inte att ha behov av lagstiftningen och tolkningsföreträdet är att heterosexualitet (och homosexualitet) är grund för lagstiftning och objektivt ”rätt” sätt att leva på. Att ”andra hushåll” inte lever upp till heterosexualitetsnormen baseras till stor del på en undersökning som utredningen låtit utföra. Motiveringen av särregleringen brister dock delvis gällande motivering och undersökningens kvalitet.

Att utesluta ”andra hushåll” från skyddslagstiftning beroende på att dessa hushåll ofta inte uppfyller kraven som ställs upp för samboskap är diskuterbart gällande att utesluta den minoritet som uppfyller kraven. Sambor som inte uppfyller kraven på hushållsgemenskap och varaktighet exkluderas från skyddslagstiftningen vilket leder till frågan, om man genom att uppställa samma rekvisit för andra hushåll enbart skulle införliva de hushåll som uppfyller heterosexualitetsnormen. Vid motiveringen av avsaknad av ekonomisk sammanflätning eller ekonomisk gemenskap är även dessa ord starkare än kravet på visst ”ekonomiskt samarbete”, det krav som uppställs för sambor.²¹⁵ Att andra hushåll inte är varaktiga kan ses i ljuset av utredningens uttalande att sambolagen mest är regler för

---

²¹¹ Ibid, s 190, 335.

²¹² Som förtydligande kan anges att jag inte kritiserar försök till ökad jämlikhet, trots viss skepsis mot den politiska definitionen därav, utan som en kritik mot heteronormativitet och ett synsätt på grupperna män och kvinnor som homogena. Regeln kan vara motiverad, men då bör den tydligt motiveras för heterosexuella förhållande och man bör diskutera följderna av den på andra typer av hushåll.

²¹³ SOU 1999:104, s 184.

²¹⁴ Ibid, s 24-25.

²¹⁵ Ibid, s 24-25, 187.

avveckling av det ekonomiska samarbetet,²¹⁶ vilket snarare talar för inkorporering av andra hushåll då dessa i kommitténs mening kommer att avveckla sitt samarbete. Ett ytterligare skäl mot att inkludera andra hushåll under skyddslagstiftningen, är ett borgenärsskydd och en farhåga att de inblandade skall använda systemet för att undanhålla skatt.²¹⁷ Dessa farhågor återfinns dock gällande heterosexuella och homosexuella sambor och man har lagstiftat mot sådant missbruk.

Undersökningen som utredningen baserar mycket av sitt resonemang på kan även kritiseras utifrån litet antal informanter, vilket utredningen anger att de uppmärksammar, och dess frågeställning. Det senare är svårt att bedöma utan tillgång till undersökningsdesign och intervjumaterial men uppenbara problem kan utläsas utifrån redovisade citat. Utredningen har inte inkluderat material angående vad informanterna anser om skyddslagstiftning överlag eller angående samboskap, vilket kan vara användbart för bedömning av informanternas svar, såsom om informanten överlag är emot lagstiftning gällande privatliv. Lagstiftningen som diskuteras är slutligen en skyddslagstiftning vilket innebär att staten skyddar individer, delvis från egna dåliga beslut, och liknande utredning om sambos upplevda behov av lagstiftning läggs inte till grund för skyddslagstiftning i det senare fallet.²¹⁸

Exkludering av ”andra hushåll” kan tolkas som ett uteslutande från normen romantiska förhållanden. Genom att ange ”andra hushåll” som annorlunda och inte i behov av lagstiftning stärks normen av att romantiska förhållanden och därmed praktiserad heterosexualitet är på ett visst sätt. Utestängande av denna typ av hushåll är utgångsläget och undersökningen en utredning om det finns skäl att frångå det tolkningsföreträde som föreligger, att samboskap är en del av den heterosexuella normen och ”andra hushåll” är avvikande och bör undvikas. De skäl man anger för att exkludera dessa grupper blir de viktigaste kriterierna för ett romantiskt förhållande att uppfylla för att motivera sin särställning. Genom uteslutande av andra hushåll konstrueras och förstärks heterosexualitet och homosexualitet. Exkluderandet av ”andra hushåll” för att dessa inte är varaktiga eller inte har ekonomisk sammanflätning konstruerar romantiskt baserade förhållande som motsatsen, med varaktighet och ekonomisk gemenskap.

Tolkningsföreträdet för heterosexuellt eller homosexuellt baserade förhållanden kan illustreras av diskussionen om bostadsbidrag. Diskussionen behandlar huruvida andra hushåll bör söka bostadsbidrag gemensamt, såsom sambos, äkta makar och registrerade partners skall. Kommittén kommer till slutsatsen att det inte är önskvärt då det kan ge bevissvårigheter och ekonomiska nackdelar för individer, såsom ensamstående förälder med förmögen inneboende. Utredningen överväger sedan ett system då andra hushåll kan söka gemensamt, i motsats till sambos, registrerade partners och äkta makar, som skall söka gemensamt. Detta förslag förkastas med motiveringen att det strider mot likabehandlingen som eftersträvas gällande olika samlevnadsformer.²¹⁹ Den senare motiveringen kan ses som motsägande då man faktiskt föreslår att

---

²¹⁶ Ibid, s 186.

²¹⁷ Ibid, s 261.

²¹⁸ Ibid, s 312-313.

²¹⁹ Ibid, s 326-327.

man ska behandla olika former av samlevnad olika. Möjligheten att genom lagstiftning låta alla typer av hushåll få valmöjlighet att söka gemensamt eller inte diskuteras inte. Lagstiftningen som reglerar par antas vara riktig och bra och ett ifrågasättande genom en annan grupps avvikande behov leder inte till diskussion om behovet hos gruppen som är norm utan till ett exkluderande av denna andra grupp.

6 Slutsatser

Hur heterosexualiteten konstrueras i förarbeten förändras under studiens tidsperioder. Idéer om äktenskap, familj och institutionell monogami påverkar heterosexualitetens form och kontext, samtidigt som konstruktionen av heterosexualitet påverkar just äktenskap, familj och institutionell monogami. Heterosexualitet är tidstypisk (och platsbunden) i dess form och inte fristående från fenomen i dess närhet, snarare tvärtom. De olika fenomenen är hoptrasslade i strukturer och konstruktioner. Vad som uppfattas som naturligt på 40-talet, är förlegade könsroller på 90-talet. Heterosexualiteten är rörlig och social, inte naturlig eller oföränderlig. De normer som ligger till grund för lagstiftningen är kontextbundna.

När konstruktionen av kön förändras i utredningarna är det på grund av en förändring av kön i samhällets normer eller i den rådande politiska ideologin. Denna förändring kan spåras i historia och politik, där jämställdhetssträvan för kvinnor i Sverige ledde till en ny könskonstruktion, en ny förutsättning för heterosexualitet och en ny konstruktion av heterosexualitet. För att förstå lagstiftningens utgångspunkt hjälper en förståelse av den allmänna utgångspunkten. Övergången från den allmänna debatten eller från socialpolitiska insatser till lagstiftningsprocessen behöver inte vara direkt eller oproblematiserad. Många förändringar sker aldrig och andra efter hårda påtryckningar från enskilda grupper.

Lagstiftning inom familjen har förändrats under de senaste 100 åren likväl som förutsättningarna. Under de senaste decennierna har kvinnan erhållit ställning av full medborgare och nya former av samlevnad har accepterats såsom homosexuellt baserade förhållanden. Nya förutsättningar har gett upphov till praktiska förändringar i lagstiftning där skydd för samboskapet kan tjäna som exempel. De offentliga utredningar som har producerats avspeglar tidens syn på samlevnad och vad som utreds varierar huruvida det gäller ekonomi eller samlevnad. På samma sätt har en förskjutning från att skydda familjen till att skydda den svagare parten skett.

Konstruktionen av heterosexualitet är uppbyggd av hierarkier av sexuella handlingar, konstruktioner av kön, tolkningsföreträden för specifika sexuella handlingar och införlivning i/uteslutande från normen. I materialet till studierna förekommer dessa processer av konstruktion i olika former och gällande olika grupper. Hierarkier mellan olika handlingar och förhållanden visar en värdeladdning i grupper och handlingar. Det finns utrymme för förflyttningar i skalan, såsom homosexuella monogama handlingar som flyttas uppåt genom partnerskapslagstiftning. Hierarkin är uppbyggd av många olika aspekter och den förenklade bilden av homosexualitet som avviker från normen heterosexualitet, fungerar inte riktigt när förarbeten under 90-talet värderar homosexuella parrelationer högre än ”andra hushåll”. Skalan är mer komplicerad och innehåller andra rekvisit än sexualitet till exempel praktiserande och form för handlingar. Detta även om hierarkin mellan två handlingar som är så nära likvärdiga man kan utmäta, ger högre värde till den heterosexuella än den homosexuella, genom äktenskapslagstiftning och äktenskapsliknande lagstiftning i studie III.

Studien I visar en heterosexualitet som är centrerad runt komplementära kön, där heterosexualitet blir naturlig och tvingande för ett fungerande hushåll, och där kvinnan arbetar i hemmet och är försörjd oberoende vilken socialklass familjen tillhör. Reproduktionen och äktenskapet är starkt bundna till varandra där man utesluter andra konstellationer ur normen. Heterosexualitet konstrueras genom införlivning och uteslutande ur normen för heterosexuella, en norm som består av uppdelning av arbetet, uppdelning av föräldraskap och gemensam ekonomi.

Studie II uppvisar en konstruerad sexualitet som bygger vidare på 40-talets uppdelningar, med de komplementära könen närvarande. Kön blir aktuellt i förhållande till äktenskapet och skapas utifrån institutet men problematiseras även gällande ojämlikhet. Denna problematisering sker utifrån en universalisering av det ena könets behov och av äktenskapet som norm. Reproduktionen binds till äktenskapet genom diskussioner om äktenskapshinder och genom reglering av barns faderskap. Monogami är en stark norm och vid äktenskapsskillnad verkar lagen att motverka förhastade sådana, något som tillskriver äktenskapsskillnad status som sista utvägen och äktenskapet som livslångt.

Studie III visar på ett frångående från det komplementära könstänkandet till förmån för ett jämställdhetstänkande, både mellan män och kvinnor och mellan heterosexuella och homosexuella. Jämställandet är dock inte komplett, hierarkier består, och införlivandet av nya grupper i normen är ett införlivande av de grupper som uppfyller delar av den heterosexuella normen. Homosexuella som lever i parförhållanden och uppfyller den heterosexuella normen gällande monogami och gemensam ekonomi, införlivas i normen, vilket legitimerar normen. Heterosexualitet konstrueras även i studien i motsats till "andra hushåll", genom deras uteslutande av dessa från lagstiftningen och normen.

Förändringarna i konstruktionen av heterosexualitet kan uppfattas som slumpartade men mönster bygger på, förhåller sig till och utgår från gamla mönster och även om delar av konstruktionen uppkommer som nya fenomen, exempelvis jämställdhet genom feminismen, kan många mönster i konstruktionen ses som kontinuerliga och jämställdheten förhåller sig till de gamla mönstren. Äktenskapet i sig är en väldigt stabil konstruktion som bestått under långa tidsperioder och även om dess exklusivitet för heterosexuella börjar brytas ner består det som ett institut och ett civilstånd. Behandlingen av äktenskapet från statens sida visar även på kontinuitet. Under 40-talets socialpolitiska satsningar har studien visat att gifta par behandlades olika i hänseende till ersättningsnivåer m.m. och under 90-talet är gemensam ansökan bostadsbidrag begränsat till romantiska par.

Det politiska, det socialpolitiska och jämställdhetssträvandet är historiskt kopplade till äktenskapslagstiftningen. Utbyggnaden av välfärden och byggandet av folkhemmet sker delvis i förhållande till äktenskapet där Myrdals ideal av gemenskapsanläggningar diskuteras som en del av genomgången av hemmet som kvinnans arbetsplats i studie I. Studie III:s utredningar förhåller sig till den jämställdhetssträvandet som kulminerar under slutet av 1900-talet efter att feminister och rörelser för homosexuellas rättigheter har fått många av sina krav erkända. Det är inte alltid som utredningarnas lyssnar på de som är "utanför", den kritik mot lagstiftningen

gällande skydd för kvinnan i äktenskapet i studie II leder inte till några åtgärder.

Vilka val människor har fått stöd från staten för, varierar i de undersökningar som ingår i uppsatsen. I studie I var utredningar och lagstiftning väldigt uttalade i sina begränsningar, med detaljstyrning gällande lösningar för hemmafruar som krävde hemmafruar för att få tillgång till lösningarna. I studie II var valet underkastad större skönsmässigt bedömande gällande dispens från förbud mot äktenskap på grund av medicinska skäl. Utredningarna i studie III har ett utgångsläge av att staten inte skall begränsa människors val vare sig man väljer att inte gifta sig eller att gifta sig med en person som staten definierar som tillhörande samma kön. Skillnaderna består dock mellan olika former av förhållanden lagstiftningsmässigt och lagstiftningen anpassas inte efter val av andra förhållanden än det heterosexuella monogama paret, den grupp som stått som mall för lagstiftningens utveckling.

Tolkningsföreträde sätter gränser för heterosexualitet och lagstiftning samtidigt som det normaliserar det synsätt det utgår från. Arbetet i utredningarna utgår från vad som är naturligt och normalt, ”andra hushåll” kan inte regleras under samboskap då det inte uppfyller kraven på samboskap och moderslösa barn behöver inte ekonomiskt stöd då modern inte bidrar ekonomiskt. Tolkningsföreträdet för vissa heterosexuella grupper och handlingar leder till en modellering av lagstiftning som passar dessa, och till en problemformulering utifrån dessas situation. De grupper och handlingar som inte ingår i normen får därmed förklaras, kvinnor som arbetar i studie I gör det av specifika anledningar, och grupper och handlingar skall anpassas efter normen.

Det tydligaste exemplet på införlivning är gruppen homosexuellt baserade förhållandens tillträde till institutionell monogami vilket regleras genom uppställande av krav och en universalisering av heterosexualitet. Denna införlivning stärker paradoxalt heterosexualitetens tolkningsföreträde och hierarkiska försprång genom formulerande av homosexualitet som likvärdig med heterosexualitet, utgångspunkten, och därmed eftersträvansvärd i formen av monogami m.m.

Exkludering av grupper och utestängande från normen sker både inom gruppen heterosexuella och gentemot andra grupper, såsom ”andra hushåll” i studie III. Utestängning och sociala straff vid oförmåga eller ovilja att anpassa sig efter krav uttrycks vid medicinska äktenskapshinder där heterosexualitet dels definieras vid motivering till varför en grupp människor skall nekats tillträde till äktenskap och dels legitimeras, normaliseras och tolkas som objektivt eftersträvansvärd vid utpekandet av avvikare.

Konstruktionen av kön är central för konstruktion av heterosexualitet och är grunden för en uppdelning mellan heterosexualitet och homosexualitet. Den bild av kön och därmed heterosexualitet som utmålas i studie I skiljer sig markant från den som beskrivs i studie III, delvis för att uppfattningen om kön har förändrats på ett tämligen grundläggande sätt. Idéen av två kön som är komplementära vilket är tydligt i de tidiga utredningarna ger en naturlighet till heterosexualitet där könen behöver samverka för optimala resultat. Komplementärt könstänkande innefattar

även en grundförutsättning av attraktion som sker mellan motsatspar vilket definierar homosexualitet som avvikande och begränsar utrymmet att handla utifrån könstillhörighet. De senare utredningarna i studie III utgår från olika kön inom jämställdhetsdiskussionen och som grund för särlagstiftning mellan heterosexuella och homosexuella. Kön återskapas inom och som en följd av den jämställdhetsdiskussionen och fortsätter att vara grundläggande olika.

Heterosexualitet konstrueras i motsats till andra grupper genom skillnader inom gruppen och genom liknelser med de grupper som införlivas. Varje motivering och argumentation definierar och formulerar vad heterosexualitet är genom vad man förutsätter, vad man modellerar lösningsmodeller efter, hur handlingar bemöts eller värderas, vad som ställs som krav och vad som problematiseras. Det som definieras och formuleras som heterosexualitet är inte stationärt eller naturligt, vilket man kan se på de förändringar som studierna visar.

Vid införlivning och uteslutande i normen beskriver utredningarna vad som är bra heterosexualitet och i förlängningen heterosexualitet i sig själv genom att säga vad det och vad det inte är. Beskrivning av heterosexualitet är en heterogen sådan med många detaljer. Gränserna kan vara hårt vaktade med kriminalisering av vissa typer av handlingar såsom flergifte men kan även vara böjliga och diskuterbara. Att en gräns är diskutabel står i motsats till de gränser där brott mot dem framstår som inte troliga eller till och med omöjliga.

7 Efterskrift- framtid och möjligheter

2005 påbörjades en utredning som behandlar en möjlig framtid för äktenskapets utveckling. Utredning hade att ta ställning till en könsneutral äktenskapsbalk och en sekulariserad rent juridisk äktenskapsbalk. I sin rekommendation har utredningen som presenterades i mars 2007 valt att behålla den kyrkliga vigseln och avskaffa partnerskapet till förmån för en könsneutral äktenskapsbalk.

Utifrån ett utskick har riksdagspartierna och respektive ungdomsförbund fått möjlighet att uttala sig gällande en könsneutral äktenskapsbalk och S, SSU, Grön ungdom, C, Cuf, Fp, Lu, Kdu, M och Muf har valt att svara. Av de som har valt att svara har all utom Kdu varit positiva om än avvaktande gällande utredningens förslag. Cuf har angett att de anser att förslaget är otillräckligt och föreslår avtalsfrihet gällande reglering av hushåll.

Sedan utredningen om könsneutral äktenskapslagstiftning tillsatts har ett maktskifte skett sedan valet hösten 2006. Regeringen utgörs nu av Alliansen, C, Fp, M och Kd och huruvida en proposition kommer att läggas i ämnet får tiden utvisa. Det finns även möjlighet för alternativa sätt för riksdagsomröstning, såsom vid röstning angående partnerskapslagen, där förslag lades inför riksdagen genom en motion.

Den lagstiftning som reglerar institutionell monogami idag har en lång historia och många av paragraferna formulerades för andra tider och andra heterosexuella praktiker än de som praktiseras idag. Jämställdhet och den sociala välfärdsstaten har ändrat grunderna för familjen. Uppsatsen inleds med ett citat av Coontz som jämför äktenskapets historia med industrialismen. Båda dessa utvecklingar har grundläggande förändrat vardagslivet, det ena gällande den privata sfären, den andra den offentliga.

Kan man legitimera formen av dagens äktenskapsrätt utifrån dess existens utan att kontextualisera dess historia? Tanken att legitimera homosexuellas exkludering från lagstiftningen med argumentet att äktenskapsrätten är till för heterosexuella leder vid konsekventa argumenteringar till ett krav på skilsmässogrund vid avslutande av äktenskap och epilepsi som äktenskapshinder. Äktenskapsrätten är utformad för heterosexuella utifrån en norm som samhället rört sig bort från.

Att äktenskapet är modellerat efter heterosexuella betyder dock att det bör utvärderas så att det stämmer överens med samtliga gruppers behov. Ambjörnsson påpekar att även om många diskriminerande lagar gällande sexualitet är borttagna men ojämlikheterna består.²²⁰ En inkludering av homosexuella under lagstiftningen slutar inte med en könsneutral äktenskapsbalk, utan kräver en kritisk granskning av lagstiftningen utifrån behov av samtliga som skall regleras av den. Young har beskrivit okritisk införlivning som att släppa in ett nytt lag i spelet och låta dem spela efter

---

²²⁰ Ambjörnsson, s 61, 62..

regler som formats av det andra laget och där spelet redan pågått under lång tid.²²¹

Räcker en könsneutral äktenskapslagstiftning för att tillgodose människors behov av lagstiftning? Denna typ av lagstiftning utestänger grupper, de som i utredningarna kallas ”andra hushåll”. Exkluderandet av denna typ av hushåll och även romantiskt baserade hushåll som inte lever upp till normen såsom polyamorösa förhållanden, är en del av formuleringen av normen och dess legitimering. Lagstiftningen om äktenskap, partnerskap och sambolagstiftning behandlar till stor del, vid sidan av hur man påbörjar ett sådant civilstånd, vad som händer vid uppbrott från sådana förhållanden. I många hänseenden är lagstiftningen ett konfliktlösningsinstrument och ett borgenärsskydd med äganderätt till egendom som centralt tema. Jag anser att man kan dra diskussionen så långt att lagstiftning gällande äktenskap, partnerskap och samboskap är en direkt ekonomisk fördel och skydd för personer i dessa relationer i motsats till människor som organiserar sina hushåll på andra sätt.

En annan aspekt är personer som vill ha en religiös ceremoni av personliga skäl men vill undvika att falla under lagstiftningen för äkta makar. Lagstiftningen reglerar ekonomi och inte känslor, med den förbehålls de hushåll som uppvisar vissa typer av känslor.

Den lösning jag förespråkar är sekulariserad och värderingsfri. En hushållsbalk vars tillämpning är baserad på registrering där man inte frågar om känslor, sexuella förhållanden, blodsband, ceremoni eller ekonomi. Denna bör backas upp av en ”sambo”-liknande lagstiftning baserad på faktiskt bostadsgemenskap. Denna lagstiftning bör dock vara fri från krav på relationer inom hushållet och bör inte reglera aspekter mellan personer i hushållet, utan med utomstående såsom hyresvärdar och försäkringsbolag. En hushållsbalk skulle slutligen uppfylla statens uttalade målsättning, likabehandling av olika samlevnadsformer och erkänna lagstiftningen runt institutionell monogamis ”natur” som hjälpmedel vid konfliktlösning och skyddslagstiftning.

---

²²¹ Young, s 103.

Bilaga A utskick till de politiska partier som sitter i riksdagen och respektive ungdomsförbund

akademiskt arbete om äktenskapslagstiftning

Hej

Jag skriver examensarbete på juridiska fakulteten Lunds universitet, som behandlar äktenskapslagstiftning under 1900-talet. Jag kontaktar samtliga riksdagspartier och dess ungdomsförbund för ett uttalande om organisationens syn på äktenskapslagstiftningens framtid.

Hur ser er organisation på könsneutral giftemålsbalk?

Tack för all hjälp

Med vänlig hälsning

Linda Sjöholm

Käll- och litteraturförteckning

7.1 Offentligt tryck

Den familjevårdande socialpolitiken SOU 1946:17

Betänkande angående familjeliv och hemarbete SOU 1947:46

Medecinska äktenskapshinder SOU 1960:21

Äktenskapsrätt, Förslag av familjerättskommittén II motiv, SOU 1964:35

Partnerskap, del A, SOU 1993:98

Nya Samboregler, SOU 1999:104

7.2 Litteratur

Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer*, 2006 Danmark

Andersson, Simon, Mellbourn, Anders, Skogö, Ingmar, *Myndigheten i samhället, problem och utvecklingslinjer i stadsförvaltningen*, andra omarbetade upplagan, 1983 Borås

Andreasson, Martin, *Samhällsfara eller samhällsgrupp? Riksdagens syn på homo- och bisexuella*, pub: *Homo i Folkhemmet, Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000*, red: Andreasson, Martin, 2000 Finland

Aull Davies, Charlotte, *Reflexive Ethnography: a guide to researching selves and others*, 2002 Routledge

Björnsson, Gunnar, Kihlbom, Ulrik, Tersman, Folke, Ullholm, Anders, *Argumentationsanalys*, 1994 Falun

Brown, Wendy, *Att lida de paradoxala rättigheternas krav*, Froneses nr 14-15

Carlsson, Sten, Rosén, Jerker, *Svensk historia 2*, fjärde upplagan, 1980 Lund

Connell, R. W. *Maskuliniteter*, 2003a Uddevalla

Connell, R. W. *Om genus*, 2003b Uddevalla

- Coontz, Stephanie, *Marriage, a History, From Obedience to Intimacy or How Love Conquered Marriage*, 2005 Viking Penguin
- Esping- Andersen, Gøsta, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, 1997 Cornwall
- Hafström, Gerhard, *Den svenska familjerättens historia*, 1966 Lund
- Haraway, Donna, *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*, *Feminist Studies* 1988:14
- Hellner, Jan, *Rättsteori, En introduktion, 2 upplagan*, 1994 Stockholm
- Melby. Kari, Pylkkänen, Anu, Rosenbeck, Bente, Carlsson Wetterberg, Christina, *Inte ett ord om kärlek, Äktenskap och politik i Norden ca 1850-1930*, 2006 Riga
- Modéer, Kjell Åke, *Juristernas nära förflutna, rättskulturer i förändring*, 2006 Lund
- Myrdal, Alva, Myrdal, Gunnar, *Kris i befolkningsfrågan*, 1934 Stockholm
- Nordin, Lissa, *Man ska ju vara två, Män och kärlekslängtan i norrländsk glesbygd*, 2007 Uddevalla
- Petersson, Stig-Åke, *En svensk humorörelse växer fram, RFSL 1950-2000*, pub: *Homo i Folkhemmet, Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000*, red: Andreasson, Martin, 2000 Finland
- Richardson, Diane, *Rethinking sexuality*, 2000 London
- Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda*, 2003 Avesta
- Rubin, Gayle, *Thinking sex* pub: *the lesbian and gay studies reader* edited by Abelove, Henry, Barale, Michèle, Aina, Halperin, David M. 1993 USA
- Rydström, Jens, *Tvåsamhetens brunn: Registrerat partnerskap i Norden*, pub: *Queersverige*, red Kulick, Don, 2005 Finland
- Sjöholm, Linda, *Partnerskapslagens motiveringar, en textanalys av förarbeten till homosexuellas institutionella monogami*, 2006 uppsats i specialkurs inom juris kandidat program på Juridiska institutionen på Lunds universitet
- Wikander, Ulla, *Sekelskiftet 1900, konstruktion av nygammal kvinnlighet*, pub: *Det evigt kvinnliga, En historia om förändring*, red. Wikander, Ulla, Manns, Ulla 2001 Lund

Young, Iris Marion, *Att kasta tjejkast, texter om feminism och rättvisa*,
2002, Borgå, Finland